

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE**

**HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA**

**Stigmatizace jinakosti**

**Stigmatization of otherness**

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Mgr. Lukáš Urban, PhD.

Autor práce:

Adam Dobiáš

Praha 2015

## **Poděkování**

Děkuji Mgr. Lukášovi Urbanovi, PhD., který mi svou ochotou, trpělivostí a cennými radami velmi pomohl k dokončení této práce. Dále děkuji všem, kteří mě při tvoření této práce podporovali.

## **Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Stigmatizace jinakosti“ vypracoval samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze dne 4. května 2015

Adam Dobiáš

## **Anotace**

Tématem této práce jsou předsudky a stigmatizace jedinců, kteří se nějakým znakem odlišují od společenského chápání normality. Ve své první části se práce zabývá předsudky a získávání předsudků, dále popisuje základní principy stigmatizace a jejich dopadů na jedince. V návaznosti na to popisuje vybrané stigmatizované skupiny, specifika jejich stigmatu a možnosti jejich destigmatizace.

## **Annotation**

The subject of this thesis is prejudice and stigmatization of individuals who deviate from social understanding of normality. In the opening part this bachelor thesis deals with prejudice and principles of developing prejudice. The thesis goes on to lay out the basic principles of stigmatization and its impact on stigmatized individuals. Finally, some of the stigmatized groups are listed along with specifics of their stigma and options of their de-stigmatization.

## **Klíčová slova**

Stigma, stigmatizace, jinakost, předsudky, diskriminace, destigmatizace

## **Keywords**

Stigmatization, stigma, otherness, prejudices, discrimination, destigmatization

# Obsah

Úvod.....	9
<b>1. Předsudky .....</b>	<b>11</b>
1.1. Co je to předsudek.....	11
1.2. Vůči komu máme předsudky?.....	12
1.3. Projevy předsudků a diskriminace .....	13
1.3.1. Dvojí metr .....	14
1.3.2. Škála předsudků dle Allporta.....	14
1.4. Faktory ovlivňující vznik předsudků a nerovného chování .....	16
Psychologické a kognitivní faktory	
1.4.1. Kategorizace, stereotypizace a etiketizace .....	16
1.4.2. Osobnostní předpoklad .....	17
1.4.3. Strach o své místo .....	18
1.4.4. Pravděpodobnost .....	18
1.4.5. Frustrace .....	19
1.4.6. Stimulace sebevědomí.....	19
Sociokulturní faktory	
1.4.7. Společenské normy.....	20
1.4.8. Vztah jedince k normě.....	20
1.4.9. Konformita a poslušnost .....	21
1.4.10. Poslušnost, situační síla .....	22
1.4.11. Nedostatečná informovanost.....	23
1.4.12. Deindividualizace .....	24
1.4.13. Zlo nečinnosti a hrdinství.....	24
1.4.14. Potřeba nepřítele .....	25
1.4.15. Masmédia.....	25
1.5. Shrnutí.....	26
<b>2. Stigmatizace .....</b>	<b>28</b>
2.1. Původ pojmu stigmatizace .....	28
2.2. Podstata stigmatizace .....	28
2.3. Kontakt stigmatizovaných se společností .....	30
2.4. Reakce stigmatizovaného.....	30
2.4.1. Sebestigmatizace, nebezpečí izolace.....	30
2.4.2. Zklamání ze změny.....	31
2.4.3. Pohled na handicap jako na přínos .....	31
2.5. Sociální vyloučení.....	32
2.6. Destigmatizace .....	34
2.6.1. Osvěta .....	35
2.6.2. Antiopresivní přístup.....	35

2.6.3. <i>Ekologický přístup</i> .....	35
2.6.4. <i>Komunitní sociální práce</i> .....	36
<b>3. Rizikové skupiny</b> .....	<b>38</b>
3.1. Lidé s psychickým onemocněním.....	38
3.1.1. <i>Stigma duševně nemocných</i> .....	38
3.1.2. <i>Destigmatizace</i> .....	41
3.2. Zdravotně postižení.....	44
3.2.1. <i>Projevy</i> .....	44
3.2.2. <i>Destigmatizace</i> .....	46
3.3. Etnické a národnostní menšiny .....	49
3.3.1. <i>Vymezení pojmu menšina</i> .....	49
3.3.2. <i>Vztah Čechů k menšinám</i> .....	50
3.3.3. <i>Předsudky</i> .....	52
3.3.4. <i>Protiromské pochody</i> .....	54
3.3.5. <i>Destigmatizace</i> .....	54
<b>Závěr</b> .....	<b>57</b>
<b>Seznam použité literatury a dalších pramenů informací</b> .....	<b>59</b>
<b>Summary</b> .....	<b>63</b>

## **Seznam zkratek**

AOP - Antiopresivní přístup

ČAPZ - Česká asociace pro psychické zdraví

ČR - Česká republika

CRPZD - Centrum pro rozvoj péče o duševní zdraví

ČSAP - Česká společnost AIDS pomoc

CVVM - Centrum výzkumu veřejného mínění

MPSV - Ministerstvo práce a sociálních věcí

## Předmluva

Asi každý máme nějaké předsudky. Usnadňují nám totiž třídění obrovského množství informací, které náš mozek neustále vyhodnocuje. Dokonce i nadprůměrně tolerantní a otevřený člověk má s velkou pravděpodobností předsudky o něčem, o čem toho příliš neví. Lze tedy předsudek zavrhnout? Nejedná se o běžný proces odehrávající se v lidské mysli? Podle mého názoru špatný být nemusí. Ovšem pouze do doby, kdy jím neomezujeme někoho druhého. Myslím si, že taková sebereflexe - vyhodnocení - lidem velmi často chybí a že je často ani nenapadne pozastavovat se nad tím, zda svým předsudečným chováním někoho omezují.

Nad tímto tématem často přemýšlím, když se setkám s někým, kdo má hotový názor například na menšinu, s jejímiž členy se osobně mnohdy ani neseťkal, ale zato o nich slyšel mnoho fám, mýtů a negativních zkušeností a na jejich základě má o nich hotový obrázek, který si jen málokdy nechá vymluvit.

Stejně tak mě zaujaly reakce mých známých, když jsem pracoval v tréninkové kavárně pro duševně nemocné v Bohnicích. Pouhé vyslovení slova „Bohnice“ často působilo úsměvy na tvářích mnoha z nich. Při delším rozhovoru s těmito lidmi jsem často zjišťoval, že o duševně nemocných mají naprosto zkreslené představy, ačkoliv se s nimi nikdy v životě neseťkali. Vzpomínám si i na dotazy jako „A to je vážně nechají obsluhovat zákazníky?“, nebo dokonce „A to se nebojíš, že to od nich chytíš?“.

V těchto situacích mě napadalo, že by bylo zajímavé vědět něco víc o tom, jak je možné, že tito lidé o dané skupině nevědí prakticky vůbec nic, ale podvědomí jim říká, že se jedná o něco podřadného, hodného posměchu. Zároveň stigmatizaci považuji za téma bezprostředně související s mým studijním oborem (Sociální a charitativní práce), jelikož pro cílové skupiny sociální práce hraje právě stigmatizace zásadní roli v jejich špatné životní situaci. Tématu předsudků a stigmatizace jsem se tedy rozhodl věnovat v této bakalářské práci.



## Úvod

Stigmatizaci můžeme obecně popsat jako nerovné chování na základě určitého nežádoucího atributu. Je důsledkem procesů pro člověka přirozených, jako je kategorizace, nebo generalizace a lidstvo pravděpodobně v různých formách provází již od jeho počátků. Z tzv. vyspělé společnosti stigmatizace na institucionální rovině do značné míry formálně vymizela - alespoň v západní společnosti jsou dnes třeba jen těžko představitelné veřejné exemplární popravy, systémové vyhlazování homosexuálů, zotročování lidí určitého etnika, nebo perzekuce na základě náboženského vyznání. Předsudky a předsudečné chování ve společnosti však bezpochyby přetrvávají. Nezpochybnitelným důkazem mého tvrzení je například existence sociálně vyloučených lokalit, předsudky o psychicky nemocných a s nimi související pejorativnost výrazů jako “blázen”, nebo “cvok”, nebo jisté konstantní procento lidí sympatizujících s extrémistickými stranami, které prosazují různé diskriminační programy, namířené většinou proti tzv. nepřizpůsobivým.

**Cílem** mé práce je seznámit čtenáře s problémem stigmatizace jak z perspektivy člověka *stigmatizovaného*, tak člověka *stigmatizujícího*, tedy člověka s předsudkem. Popíši determinanty stigmatizace a proces stigmatizace jako takový. Dále čtenáře seznámím s často stigmatizovanými skupinami a představím základní možnosti destigmatizace.

Bakalářskou práci tvoří čtyři kapitoly. V **první kapitole** se budu věnovat předsudkům - popíši jejich podstatu, příčiny (faktory vlivu), nejčastější cíle (jednotlivce a sociální skupiny) a možné důsledky.

Ve **druhé kapitole** popíši podstatu stigmatizace, její možné důsledky a základní obecné destigmatizační přístupy.

Ve **třetí kapitole** vyberu několik často stigmatizovaných skupin a u každé z nich popíši specifika její stigmatizace, možnosti destigmatizace a některé z organizací a projektů zabývající se její destigmatizací. Uvedu také významné události poslední doby, které se stigmatizací dané skupiny souvisí.

Svá východiska se pokusím systematicky dokládat aktuálními výzkumy **Centra pro výzkum veřejného mínění** (dále CVVM), které byly k daným tématům v nedávné době uskutečněny.

Pro práci jsem si stanovil následující **výzkumné otázky a vědecké předpoklady**.

**Otázka č. 1:** Je předsudek tvořen na základě osobnostního předpokladu?

**Vědecký předpoklad č. 1:** Předsudek ovlivňuje více faktorů, osobnostní předpoklad je jedním z nich.

**Otázka č. 2:** Jaký má stigmatizace vliv na sebepojetí jedince?

**Vědecký předpoklad č. 2:** Stigmatizace má negativní vliv na sebepojetí člověka.

**Otázka č. 3:** Mají předsudky a stereotypy vůči různým skupinám stejný charakter/motivy?

**Vědecký předpoklad č. 3:** Charakter/motivy předsudků a stereotypů se u jednotlivých skupin různí.

**Otázka č. 4:** Je možné nějakým způsobem proti předsudkům ve společnosti působit?

**Vědecký předpoklad č. 4:** Ano, velkou úlohu sehrávají edukativní akce, nebo média.

V mé práci mne inspirovalo mnoho titulů, obzvláště však dílo Gordona Willarda Allporta - *O povaze předsudků* a dílo Ervinga Goffmana - *Stigma: poznámky k problému zvládnutí narušené identity*.

Ve většině případů jsem postupoval obsahovou analýzou literatury a následnou aktualizací daného tématu, například výzkumy (dále CVVM).

V práci cituji dle ČSN ISO 690, pomocí průběžných odkazů pod čarou, do kterých z důvodu přehlednosti uvádím příjmení autora, název díla a část dokumentu, ve které se konkrétní informace nachází. Plné bibliografické údaje o pramenech informací jsem uvedl po dohodě s vedoucím práce až do závěrečného Seznamu použité literatury.

# 1. Předsudky

Pro pochopení mechanismů stigmatizace je nutná znalost alespoň základních principů předsudečného chování. V této kapitole se tedy budu věnovat především **předsudkům**. Představím pojem *předsudek* jako takový, vymezím, kdo bývá obětí předsudku a jak se předsudečné chování projevuje v praxi všedního dne. Obzvláště se pak v této kapitole budu věnovat faktorům a okolnostem, které ovlivňují vznik předsudků.

## 1.1. Co je to předsudek

Britská psycholožka Nicky Hayes definovala předsudek takto:

„Fixovaný, předem zformovaný postoj k nějakému objektu projevující se bez ohledu na individualitu nebo povahu tohoto objektu“<sup>1</sup>.

Americký psycholog Gordon Allport ve svém díle O povaze předsudků předsudek definuje jako *“Odmítavý až nepřátelský postoj vůči člověku, který patří do určité skupiny, jen proto, že do této skupiny patří, a má se tudíž za to, že má nežádoucí vlastnosti připisované této skupině.”*<sup>2</sup>

Sociální psycholog Karel Hnilica, který se předsudky a stereotypy podrobně zabývá, popisuje předsudek jako přesvědčení, že příslušníci dané kategorie vykazují určité atributy - jsou například pokládáni za líné, neinteligentní a nepracovité.<sup>3</sup> Hnilica dále uvádí, že většinu sociálních kategorií máme spojenou s více atributy - v případě sociálních stereotypů zpravidla mezi pěti a patnácti. Tyto atributy navíc mohou být velmi různorodé - některé z nich mohou být relativně neutrální (například tělesná výška), některé však mohou vyvolávat poměrně silné reakce (inteligence, pracovitost) a ovlivnit náš postoj ke kategorii, již je připisujeme. Tyto atributy pak často připisujeme i jedincům, kteří nebyli základem našeho zobecnění. Tato přesvědčení mohou být podle Hnilicy explicitní (vědomé), či implicitní (neuvědomované).<sup>4</sup>

Předsudek tedy může být zaujatý *pro* i *proti*. V této bakalářské práci se však budu zabývat především **předsudkem negativním**. Velmi podstatný je fakt, že předsudku chybí *faktický základ*, ačkoliv člověk s předsudkem bude téměř jistě přesvědčený, že má pro takový postoj

---

<sup>1</sup> HAYES, N. *Základy sociální psychologie*. S. 121.

<sup>2</sup> ALLPORT, G. *O povaze předsudků*. S. 39.

<sup>3</sup> HNILICA, K. *Stereotypy, předsudky, diskriminace*. S. 109.

<sup>4</sup> HNILICA, K. *Stereotypy, předsudky, diskriminace*. S. 12-18.

dostatek důvodů - nejspíš bude argumentovat trpkými zkušenostmi s danou skupinou lidí, ve většině případů však značně překroucenými. Selektivní výběr informací a jejich generalizace je velmi typická pro člověka s předsudkem. Jeho “zkušenosti” jsou založené na zkušenosti s několika jedinci dané skupiny, zatímco on svůj postoj vztahuje na skupinu lidí na základě určitého *znaku*, který je spojuje. Zároveň mnoho ze špatných “zkušeností”, které člověk s předsudkem chová v paměti, nepochází z první ruky, ale má zvýšenou tendenci takové názory a zkušenosti přijímat, neboť potvrzují jeho názory na danou skupinu lidí.

Nebezpečí předsudků ve společnosti spočívá v důsledcích, které pocítují jejich oběti. Sociální psychologka Nicky Hayes předsudky trefně označila jako legitimní<sup>5</sup> formu agrese.<sup>6</sup>

## 1.2. Vůči komu máme předsudky?

Při procesu socializace je společností na jedince kladen velký nátlak. Ačkoliv moderní společnost funguje pod hávem svobodné volby každého jedince, je ve skutečnosti poměrně hodně netolerantní vůči jinakostem jedince. Problém pohledu na jinakost však společnost provází od jejího počátku a je jen těžko měřitelné, zda se mění k lepšímu, nebo naopak. Historickým důkazem fascinace jinakostí jsou i bohaté dějiny freak-shows<sup>7</sup>, při kterých je diváctvu dovoleno, aby se upřeným pohledem odlišnosti zmocňovalo, a zároveň se distancovalo od toho, co vidí<sup>8</sup>. Stejně jako zmíněné freak-shows již vymizely (alespoň v tzv. západních zemích) normalizované tresty za nejrůznější jinakosti, jako například pálení čarodějnic, veřejné trestání vězňů, nebo otroctví tolerované státním aparátem, které předsudky a přímou diskriminaci nejen podporovaly, ale přímo k nim naváděly. Ačkoliv se formy tohoto odlišování jinakostí značně změnily, „odlišní” lidé jsou však se svou jinakostí stále konfrontováni; „odlišnost se stále zdůrazňuje, staví se do středu pozornosti, je exotizována a sentimentalizována”<sup>9</sup>. Přibývá však i veřejných debat na toto téma a různých osvětových programů, což snižování předsudků napomáhá. Na druhou stranu přibývají i negativně působící faktory, které v minulosti neexistovaly jako například vliv masmédií (více

---

<sup>5</sup> Předsudek legitimizuje to, že je jevem ve své podstatě společenským, normalizovaným (ve společnosti na tolik rozšířeným, že většinu lidí nenapadne o něm přemýšlet kriticky, s nadhledem).

<sup>6</sup> HAYES, N. *Základy sociální psychologie*. S. 121.

<sup>7</sup> Freak-show (panoptikum) byly výstavy (často putovní) zajímavých předmětů či rarit (např. voskové figuríny, anomálie lidského těla apod). Z hlediska lidských anomálií byli v panoptikách vystavováni například hermafrodité, osoby s různým druhem tělesného postižení, siamská dvojčata apod.

<sup>8</sup> KOLÁŘOVÁ, K. a kol. *Jinakost, postižení, kritika*. S. 11.

<sup>9</sup> KOLÁŘOVÁ, K. a kol. *Jinakost, postižení, kritika*. S. 11.

v podkapitole 1.4.11), dlouhodobé oslabování významu rodiny, nebo obecný nátlak na individualitu, který moderní společnost na jedince vyvíjí.

Při určování jaké konkrétní odchylky přitahují společenské předsudky nejvíce, můžeme zohledňovat různé okolnosti, přesná definice tak v podstatě neexistuje. Alespoň pro představu jsem však sestavil následující přehled odlišností, ke kterým nejčastěji chováme předsudky.

#### *1. Předsudek na základě biologických rozdílů*

- rodové rozdíly,
- rasové rozdíly,
- rozdíly na základě vrozených dispozic jedince jako například inteligence, fyzické dispozice, indispozice, do jisté míry také vzhled a temperament,
- věk,
- sexuální identita, orientace.

#### *2. Předsudek vytvořený na základě kulturních rozdílů*

- etnická skupina,
- náboženství,
- jazyková skupina,

#### *3. Předsudek vytvořený na základě třídních rozdílů*

- hmotné a finanční zajištění,
- „prestiž“ povolání,
- vzdělání,
- „rodinný původ“.

### **1.3. Projevy předsudků a diskriminace**

Kromě toho, že předsudky a předsudečné chování mohou mít různou míru, jejich projevy se liší také podle skupiny lidí, na kterou jsou cíleny. V rámci předsudečného chování může docházet k přímé diskriminaci (včetně fyzického napadání), nebo může jít o pouhou nejistotu v komunikaci s daným člověkem, přičemž obě varianty mají silný vliv na stigmatizaci jedince. Právě kvůli této různorodosti předsudků a diskriminace jsem se rozhodl ve 3. kapitole představit konkrétní projevy předsudků, jednotlivě pro každou rizikovou skupinu zvlášť, spolu s důsledky, které sebou diskriminace často nese. V této podkapitole tedy pouze nastíním základní principy diskriminace.

**Diskriminace** je jedním z negativních projevů předsudků. Sociální psycholog Karel Hnilica diskriminaci definuje jako nerovné chování vůči jednotlivcům na základě jejich

příslušnosti k určité sociální kategorii, jež má tradičně podobu odpírání přístupu ke vzdělání, k pracovním příležitostem, ke zdrojům, statusům atd.<sup>10</sup>

Navrátil vyjadřuje důležitý vztah mezi předsudkem a diskriminací. Zatímco předsudek se podle něj vztahuje k nepříznivým představám a postojům vůči konkrétní skupině nebo kategorii, diskriminace se týká chování a jednání, která jsou nepříznivá vůči dané skupině a která ji zbavují určitých základních práv a příležitostí. Uvádí také, že *ne každý předsudek musí vyústit v diskriminaci a ne každé znevýhodnění musí být způsobeno předsudečným postojem*.<sup>11</sup>

### 1.3.1. Dvojitý metr

Základní princip diskriminace bychom mohli popsat také jako určitý dvojitý metr, o kterém mluví Zygmunt Bauman, který uvádí, že surovost vůči členům cizí skupiny nijak neodporuje morálnímu svědomí, pokud se ale dopustí mnohem mírnějších přestupků nepřítel, společnost cítí potřebu ho za to co nejpřísněji odsoudit. Lidé tedy proti těmto cizím skupinám neváhají použít prostředky, které by nikdy nebyli s to uznat za oprávněné, kdyby je k dosažení svých cílů použil nepřítel (cizí skupina).<sup>12</sup>

“Bojovník za svobodu z jedné skupiny je pro druhou skupinu terorista”.<sup>13</sup>

### 1.3.2. Škála předsudků dle Allporta

Allport sestavil následující škálu projevů předsudků:

#### ***Osočování***

Např. v rozhovoru s přáteli, občas i mezi cizími lidmi. Mnoho lidí ve svých nesympatiích nezajde dál.

#### ***Vyhýbání se***

Silnější předsudek vede člověka k tomu, aby se příslušníkům neoblíbené skupiny vyhýbal. V tomto případě přímo neubližuje. Břemeno přizpůsobení a vyhýbání se bere na sebe.

---

<sup>10</sup> HNILICA, K. *Stereotypy, předsudky, diskriminace*. S. 18.

<sup>11</sup> NAVRÁTIL, P. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. S. 21.

<sup>12</sup> BAUMAN, Z. *Myslet sociologicky: netradiční uvedení do sociologie*. S. 46.

<sup>13</sup> BAUMAN, Z. *Myslet sociologicky: netradiční uvedení do sociologie*. S. 46.

Hnilica přidává např. nervozitu v kontaktu s příslušníky dané kategorie, nebo odmítání pomoci (které by v rámci této Allportovy škály možná spadalo do jedné z “vyšších” kategorií).

### ***Diskriminace***

V případě diskriminace již dochází k aktivním intervencím jedince s předsudkem proti určité skupině. Je přesvědčen, že by ona skupina neměla být rovnocennou součástí většinové společnosti a pokouší se její členy vyloučit z určitých druhů zaměstnání, obytných čtvrtí, zbavit je politických práv, vzdělávacích institucí, odeprít jim kostely, zábavu, nemocnice či některé jiné sociální výhody.

V případě, že je diskriminace tolerována nebo přímo vykonávána státem, jedná se o **segregaci**<sup>14</sup>.

### ***Fyzické napadání***

Dochází k násilným, nebo polonásilným útokům na členy dané skupiny. Jsou fyzicky napadáni, nebo jsou například nuceni ze strachu sami odcházet ze sousedství. Často je také páchán vandalismus na jejich majetku a kulturních, nebo náboženských památkách.

### ***Vyhlažování***

Jedná se o nejvyšší stupeň násilného projevu - dochází k programové likvidaci určité skupiny lidí, genocidě.<sup>15</sup>

Sám Allport upozorňuje, že tato škála nepředstavuje postup předsudečných projevů jednoho jedince. Byť se předsudky a nenávisť k dané skupině u některých jedinců časem prohlubují, mnoho lidí nikdy nepřekročí od negativních vyjádření k vyhýbání se, nebo od vyhýbání se k aktivní diskriminaci či ještě dál. Člověk, svým počínáním zařaditelný do jedné z výše uvedených úrovní, má jistě určité predispozice pro překročení do “vyšší” kategorie.

---

<sup>14</sup> Politické a právní oddělování určitých skupin lidí, jejich vylučování z veřejného života.

<sup>15</sup> ALLPORT, G. *O povaze předsudků*. S. 230.

## 1.4. Faktory ovlivňující vznik předsudků a nerovného chování

Pro celistvé pochopení předsudečného chování a stigmatizace jakožto jeho důsledku je zároveň nutný vhléd do situace jak člověka nesoucí určité stigma<sup>16</sup>, tak člověka, který je součástí společnosti, která toto stigma zapřičiňuje a dovoluje.

V následující podkapitole se pokusím popsat procesy, které mohou stát za odmítavým postojem či předsudkem jedince vůči určité skupině lidí.

Je třeba mít na vědomí, že předsudky a předsudečné chování jsou téměř vždy podmíněné více než jen jedním faktorem.<sup>17</sup>

Pro přehlednost jsem se rozhodl faktory rozdělit do dvou podkategorií:

- **Psychologické a kognitivní faktory** (faktory vycházející z *kognitivních a psychických procesů jedince*),
- **Sociokulturní faktory** (faktory vznikající *působením okolí jedince*).<sup>18</sup>

### Psychologické a kognitivní faktory

#### 1.4.1. Kategorizace, stereotypizace a etiketizace

*Kategorizace* je proces pro lidskou mysl typický. Lidské myšlení si kategorizací každý den vypomáhá v třídění obrovského množství informací, které musí zpracovat k odhadu situace a k identifikaci objektu.

*Kategorizace* je svou podstatou nedokonalý proces, při kterém k sobě slučujeme objekty (v našem případě osoby), které se na základě některých znaků zdají být podobné, nebo totožné. Kdybychom ale stejného člověka hodnotili podle jiných kritérií, mohli bychom ho také zařadit do úplně jiné skupiny lidí.

Představy, které o námi vytvořených kategoriích chováme, jsou zároveň často založené na informacích, které jsme nezískali osobním stykem - např. různé mýty, fámy, hoaxy, nebo něčí zkušenosti, které známe pouze z doslechu. Takovéto chování představ pouze na základě informací z druhé ruky, tvořené jen malou osobní zkušeností nazýváme *stereotyp*, celému

---

<sup>16</sup> Stigma je určité znamení hanby, či méněcennosti, které vede k odmítání svého nositele. Více o stigmatu v kapitole 2.2.

<sup>17</sup> ALLPORT, G. *O povaze předsudků*. S. 230.

<sup>18</sup> Toto dělení je nutné chápat jako pouhou pomůcku sloužící k větší přehlednosti práce. Mnoho faktorů se však vyskytuje napříč kategoriemi.



procesu pak *stereotypizace*. Tento pojem vyjadřuje již i určitou *automatizaci*, se kterou jsou tyto představy aplikovány na vytvořené skupiny.

Podobný proces označuje též teorie *etiketizace* (též teorie nálepkování, či labellingu). Etiketizace vyjadřuje přidělování hotové negativní “nálepky” dotyčnému, většinou za pomoci znaku, na základě kterého dotyčného zařadíme mezi určitou skupinu lidí. S tím mu přidělíme i stereotypizované atributy, které dané skupině lidí připisujeme.

Problémem stereotypizace a etiketizace je jak samotné zařazení jedince do určité kategorie (o které máme často jen velmi zkreslené a neověřené představy) pouze na základě několika málo znaků, tak připsání atributů, které spojujeme s danou kategorií.<sup>19</sup>

#### 1.4.2. Osobnostní předpoklad

Kognitivní proces se značně liší u lidí s předsudky a u lidí tzv. tolerantních. Je však nutné toto rozdělení nechávat absolutně. Ideální vyjádření by mohla představovat například škála vyjadřující tendenci k předsudečnému uvažování. Předsudky člověka navíc nejsou jen jeho postojem vůči dané skupině, ale odráží celý jeho způsob smýšlení o světě.

Podle Allporta má člověk inklinující k předsudečnému myšlení rád jasné rozdělení - “buď/anebo”. Libuje si v jednoznačnosti a podle toho uzpůsobuje i své kategorie (viz podkapitola 1.4.1 - „Kategorizace, stereotypizace a etiketizace”), kterých zpravidla rozlišuje méně, než člověk tolerantní. Zároveň lpí na starých cestách uvažování a jen těžko mění své mentální sklony. Naproti tomu osoba tolerantní se vyznačuje větší diferenciací kategorií, větší tolerancí vůči dvojznačnosti, nebo například větší připraveností přiznat nevědomost. Je pokorná a schopná přemýšlet se zdravým odstupem od sebe i od druhých.<sup>20</sup>

Bauman mluví o *různorodosti sklonů k předsudečnosti*. Mohou se projevovat například v xenofobii, nenávisti ke všemu cizímu, nebo v rasistických postojích a jednáních. Zároveň uvádí, že lidé s vysokou úrovní předsudečnosti nejsou připraveni snést jakoukoli odchylku od přísných pravidel chování, a jsou tudíž příznivci silné moci schopné zabránit lidem „vybočit z řady”.<sup>21</sup>

---

<sup>19</sup> HNILICA, K. *Stereotypy, předsudky, diskriminace*. S. 14.

<sup>20</sup> ALLPORT, G. *O povaze předsudků*. S. 230.

<sup>21</sup> BAUMAN, Z. *Myslet sociologicky: netradiční uvedení do sociologie*. S. 46.

### 1.4.3. Strach o své místo

Bauman se dále v souvislosti s předsudky a **xenofobii**<sup>22</sup> odkazuje na Theodora Adorna a jeho teorii “autoritářské osobnosti”, podle které je toto chování důsledkem pocitu nejistoty, který vzniká změnou životních podmínek. To, čemu se lidé naučili jako účinnému způsobu, jak zvládnout svůj každodenní život, ztrácí na spolehlivosti a lidé potom cítí, že přestávají mít situaci pod kontrolou. To se pro ně stává předmětem nelibosti a odporu. Zdrojem takového pocitu nejistoty může být například příliv imigrantů (kteří mohou představovat například levnější pracovní sílu), feministické požadavky rovnosti (z nichž může vyplývat nebezpečí pro muže, kteří jsou přesvědčeni o tom, že muž má mít vyšší společenské postavení).<sup>23</sup>

### 1.4.4. Pravděpodobnost

Allport<sup>24</sup> i Hnilica<sup>25</sup> zmiňují jako jeden z faktorů faktor pravděpodobnosti. Zaměstnavatel, který je před rozhodnutím, zda zaměstná člověka se zápisem v trestním rejstříku, nebo člověka s totožnou úrovní vzdělání a praxe, bez zápisu v trestním rejstříku, se s velkou pravděpodobností zachová čistě pragmaticky a zaměstná člověka s čistým trestním rejstříkem. Zkrátka vyhodnotí, že pravděpodobnost výskytu nežádoucích atributů je u člověka s čistým rejstříkem nižší.

V případě vězně je však přítomnost negativního atributu alespoň částečně založena na pravdě - byl trestán za určité protiprávní jednání. Stejný mechanismus je ale pozorovatelný téměř u všech stigmatizovaných skupin. Pokud se o práci v České republice uchází bílý člověk a Rom, zaměstnavatel může vyhodnotit rizika vyplývající ze zaměstnání Roma jako větší než ta, která vyplývají například ze zaměstnání bílého člověka (a to i v případě, že zaměstnavatel nechová jednoznačně negativní postoj vůči Romům). To se většinou děje na základě několika málo zkušeností, které s touto skupinou lidí má (nebo je dokonce zná jen z doslechu). Zároveň si tuto zkušenost spojí s danou skupinou lidí a při setkání s člověkem, kterého řadí do stejné kategorie, bere v potaz (ať už vědomě, nebo nikoliv), že pravděpodobnost výskytu onoho nežádoucího atributu je zvýšená, jelikož ho považuje za typický pro danou skupinu.

---

<sup>22</sup> Xenofobie je projev chování, který spočívá v nedůvěře, odporu a nepřátelství ke všemu cizímu.

<sup>23</sup> BAUMAN, Z. *Myslet sociologicky: netradiční uvedení do sociologie*. S. 46.

<sup>24</sup> ALLPORT, G. *O povaze předsudků*. S. 40.

<sup>25</sup> HNILICA, K. *Stereotypy, předsudky, diskriminace*. S. 14.

Tento faktor by se tedy dal shrnout jako tendence člověka jednat ve svůj prospěch - tak, aby ze situace vyvázl s co nejmenší újmou a co nejvíce eliminoval možná rizika.

#### 1.4.5. Frustrace

Hayes<sup>26</sup> uvádí tzv. teorii obětního beránka. Zastánci této teorie tvrdí, že předsudky a diskriminace jsou často nejsilnější v sociálně deprivovaných oblastech. Deprivovaní jedinci tak svou frustraci přenášejí na skupiny lidí a svou situaci jim dají za vinu. „Obětními beránky” jsou často skupiny lidí, vůči kterým již určité předsudky chovají, a tak jsou v podstatě nejsnazším terčem.

Allport tento princip popisuje takto: „*Tendence zaměřit hněv nikoliv na logický terč, ale na ten, který je právě po ruce*”.<sup>27</sup>

Podle mého názoru však tuto teorii nelze vyložit tak, že frustrovaný jedinec si svou frustraci přímo vybíjí na určité menšinové skupině, kterou má zrovna “po ruce” a ke které již chová nějaké předsudky. Byť někteří jedinci jistě takto na frustraci reagují, jiní lidé se v takové situaci snaží postupovat systematicky a najít logický důvod jejich špatné životní situace a systematicky postupovat k jejímu zlepšení. Jiní lidé mohou mít spíše tendenci uzavřít se v takové situaci do sebe, možná upadat do depresí. Nelze ovšem popřít, že když ve chvíli takovéto frustrace někdo těmto lidem vnukne ideu, že jejich situaci má na svědomí daná skupina lidí a podloží ji argumenty, které se zdají být logické, může tato teorie být líbivá i pro lidi, kteří sami od sebe nemají tendenci vybíjet si svou frustraci na druhých, slabších.

#### 1.4.6. Stimulace sebevědomí

Wills uvádí teorii tzv. downward-comparison (v překladu tedy něco jako „*porovnání se slabším*”). Podle této teorie člověk vyhledává slabšího jedince, aby dostáhl vlastního *pocitu nadvlády a zvýšení sebevědomí*, přičemž takové srovnávání může provádět pasivně (pouze vyhledává slabšího), nebo aktivněji (slabšího jedince diskriminuje).<sup>28</sup>

---

<sup>26</sup> HAYES, N. *Základy sociální psychologie*. S. 124.

<sup>27</sup> ALLPORT, G. *O povaze předsudků*. S. 363.

<sup>28</sup> WILLS, T. *Downward comparison principles in social psychology*. Strana není.

## Sociokulturní faktory

### 1.4.7. Společenské normy

Ve společenském kontextu je norma pravidlo, či zásada, která je v daném okruhu lidí přijímána a zároveň očekávána. Je to vzorec chování určující, co je v dané společnosti „správné“, „přijatelné“ a co nikoliv.

Pro téma předsudků je podstatné, že pro dítě je hlavním (a často dlouho jediným) tvůrcem norem **rodina**. Rodiče, nebo nejbližší příbuzní, jsou do určitého věku pro dítě nejvyšší názorovou autoritou. Toto období je rozhodující pro to, co dítě chápe jako „normální“ a výrazně ovlivňuje další vývoj jeho pojetí normality.

Norma je jedinečná pro společenství, ve kterém vznikla. V jiném společenství by sice často mohla platit naprosto totožně, nebo by nemusela platit vůbec. Je také specifická pro danou dobu a politicko-kulturní prostředí. Pro fungování normy ve společnosti je zásadním faktem vědomí jedince, že je norma přijímána i ostatními členy.

### 1.4.8. Vztah jedince k normě

Stejně tak jako společnost sama svým fungováním přirozeně tvoří normy, které jsou v jejím rámci platné, jedinec si tvoří vlastní hodnoty - soubor pravidel a zákonitostí, se kterými se sám identifikuje. Tyto hodnoty získává na základě svých společenských zkušeností. Hodnoty i normy jsou vlastně společenským produktem, hodnoty jsou však autentickým odrazem psychiky jedince. Vztah mezi společenskou normou a hodnotou jedince se pak odráží ve společenském jednání jedince. Syříšťová a kol. popisuje varianty tohoto vztahu následovně:

#### *1. Shoda mezi hodnotami, normami a chováním*

Chování adekvátní normám.

#### *2. Shoda mezi hodnotami a normami, odlišnost chování*

Například zahrávání si s odchýlením od norem, aktivního zkoušení jejich mezí u adolescentů.

#### *3. Shoda chování a norem, odlišnost vnitřních hodnot*

Skryté odchýlení od norem.

#### *4. Shoda vnitřních hodnot a vnějšího chování, odlišnost hodnot a chování od norem*

Otevřené odchýlení od norem.<sup>29</sup>

#### 1.4.9. Konformita a poslušnost

Allport vztah jedince k normě vyjadřuje mírou konformity. Konformní jedinec přijímá společenské normy hlavně díky *potřebě držet se kulturního zvyku, nechat věci tak, jak jsou*.<sup>30</sup> Dalším faktorem stimulujičím člověka k přijetí společenské normy jsou časté výhody plynoucí z jejího přijetí a nevýhody z nepřijetí. Jako názorný příklad se zde dá uvést společenské přijetí jako výhoda/odměna a naopak nepřijetí jako nevýhoda/trest - člověk se tedy mnohdy podřídí především aby byl společensky přijat (ať už většinovou společností, nebo úzkým společenstvím lidí) a aby zbytečně nebudil pozornost, nebo dokonce opovržení. Ztělesněním tohoto principu jsou například mnohé totalitní režimy, které s cílem zabránění odporu veřejnosti, nabízejí jedinci mnohé benefity plynoucí z jeho loajality k systému (normám) a perzekuuji ty, kteří jeví známky odporu.

Najdou se i jedinci, jejichž motivace k přijetí normy pochází z jejich niterného přesvědčení o její správnosti. Je však nutno poznamenat, že i na tyto jedince zpravidla do jisté míry působí okolí. Stejně tak rozhodně nelze tvrdit, že jedinci inklinující spíše ke konformnímu jednání se přizpůsobují bez přítomnosti vlastního úsudku. Vždy jde o určitou kombinaci těchto dvou determinantů (niterného přesvědčení a konformity), přičemž jeden z nich působí víc a druhý míň. Ve výsledku můžeme tedy mluvit o jedinci *inklinujícími spíše ke konformitě, nebo spíše k vlastním přesvědčením*, s tím, že tato tendence se u jednoho jedince může velmi lišit v různých prostředích a společenstvích.

Přílišná konformita a nekritické přijímání norem a zvyků dokáže v určitých případech naprosto přebít racionální úsudek, ke kterému by jedinec došel sám bez vlivu okolí. Konání určitých věcí, které jsou v souladu se společenskými normami ospravedlňuje fakt, že to dělají i ostatní (to, že většina z nich to dost možná dělá taktéž pouze na základě své konformity jedinec většinou nevnímá). Takto se do společnosti mohou dostat ideje, se kterými by se většina lidí normálně neztotožňovala, ale tím, že dojde k jejich úspěšné infiltraci do společnosti, se stanou normami, nad kterými již málokdo přemýšlí. Fakt, že normu přijímají i ostatní lidé (nejen) v okolí jedince má pro něj zásadní funkci legitimizace.

---

<sup>29</sup> SYŘIŠŤOVÁ, E. *Normalita osobnosti*. S. 166.

<sup>30</sup> ALLPORT, G. *O povaze předsudků*. S. 308.

Allport uvádí extrémní případ nacistického velitele Hösse, který dostal od Hitlera za úkol realizaci hrůzného hromadného likvidace Židů v koncentračním táboře v Osvětimi. Ten při výslechu před norimberským tribunálem popřel, že by ve chvíli, kdy dostal rozkaz vykonat tento hrůzný čin, cítil jakékoliv city. Na otázku, zda souhlasí s tím, že Židé, které zavraždil si takový osud zasloužili reagoval: "Pochopte to, od nás, mužů z SS se neočekávalo, že budeme přemýšlet o takových věcech. Nikdy nás to ani nenapadlo. Kromě toho šlo o něco, co všichni vždycky považovali za samozřejmost. **Prostě jsme nikdy nic jiného neslyšeli.** Teprve když se všechno zhroutilo a když jsem slyšel, co všichni říkají, poprvé mě napadlo, že to možná nebylo úplně správné."<sup>31</sup>

Hössův případ je příkladem **extrémní konformity**. Jeho loajalita přehlušila veškeré jeho racionální myšlení a svědomí.

#### 1.4.10. Poslušnost, situační síla

Jakkoliv se Allportův příklad může zdát extrémní, americký psycholog Philip Zimbardo (krerý se ve své knize *Luciferův efekt* mimo jiné zabývá poslušností k autoritám) na několika experimentech dokazuje, že když je na člověka vyvinut správný psychický tlak, jen menšina lidí dokáže nepodlehnout a zachovat se podle vlastního úsudku.

Jeden z experimentů, na které se Zimbardo odkazuje, je výzkum provedený v roce 1963 americkým psychologem Stanley Milgramem.<sup>32</sup>

Milgramův experiment probíhal následovně:

Milgram zveřejnil inzerát poptávající dobrovolníky k vědeckému pokusu - vše pod záštitou prestižní univerzity Yale. Dva vybraní dobrovolníci byli v laboratoři přivítáni vážně vypadajícím výzkumníkem v šedém laboratorním plášti a bylo jim oznámeno, že svou účastí pomůžou vědecké psychologii najít lepší způsoby, jak zlepšit lidskou paměť a učení.

Úkol byl jednoduchý: jeden z dobrovolníků bude "učitel", který předkládá druhému dobrovolníkovi, "žákovi", k zapamatování řadu slovních spojení. Žák je v průběhu testu v oddělené místnosti připojen k přístroji, který vydává elektrické šoky. Učitel ho před sebou vidí na obrazovce. V průběhu testu učitel pokládá otázky a žák musí odpovědět správným slovním spojením. V případě správné odpovědi je žák slovně pochválen a v případě špatné odpovědi učitel tlačítkem na zařízení, které má před sebou, udělí žákovi elektrický šok. Napětí elektrických šoků se stupňuje se špatnými odpověďmi od 15 V až po 450 V. Ještě před začátkem testu dostal učitel vzorový šok 45 V pro představu, co znamenají jednotlivé úrovně šoků.

Zpočátku se žák pletl jen málo, ale s přibývajícím intenzitou šoků dělal čím dál více chyb. Učitel slyšel, jak žák při 75 V začíná naříkat, při 120 V křičel, že to bolí, při 150 V nechtěl pokračovat, při 180 V sténal, že bolest už nemůže vydržet, výkřiky byly stále zoufalejší. Při 300 V žák zavolal, že už nebude odpovídat, ale experimentátor učiteli řekl, že mlčení se považuje za špatnou odpověď. Od 330 V již žák neodpovídal vůbec. V místnosti s učitelem byl vedoucí pokusu, který jej povzbuzoval větami typu: „Prosím pokračujte“, „Experiment vyžaduje, abyste pokračoval“, „Je nezbytné, abyste pokračoval“, „Nemáte jinou volbu, musíte pokračovat“ - a to i po tom, co žák již naprosto přestal reagovat. Výzkumník ujišťoval učitele, že veškerou odpovědnost za následky bere výzkumník. Takto učitele povzbuzoval i po tom, co žák vůbec nereagoval na otázky.

Ve skutečnosti byl však testovaný pouze učitel - žák i výzkumník byly herci. Psychiatri před uskutečněním testu odhadovali, že celým testem až do konce (tedy 450 V - tedy ještě několik

<sup>31</sup> ALLPORT. *O povaze předsudků*. S. 310.

<sup>32</sup> ZIMBARDO, Philip G. *Luciferův efekt: jak se z dobrých lidí stávají lidé zlí*. S. 323-333.

kol po fázi, kdy žák již přestane reagovat) projde méně než 1 % dobrovolníků. Skutečné výsledky byly však naprosto šokující - celým testem prošlo 65 % dobrovolníků a jen drtivá menšina dobrovolníků opustila místnost do hranice 330 V, kdy žák přestal reagovat. Dalším zajímavým zjištěním bylo, že ve verzi experimentu, při které mohl učitel libovolně volit sílu šoku a výzkumník mu nedával žádné příkazy, test dokončilo pouze 2,5 % dobrovolníků.

Pro mou práci shledávám příklad Milgramova experimentu podstatný následujícími poznatky:

1) Pokud jedinec určitou činnost provádí pod záštitou určité autority, má tendenci jí přenechat veškerou morální zodpovědnost a do činnosti se svým vlastním úsudkem nijak nezapojovat.

2) Získat si takovou autoritu překvapivě nemusí být vůbec dlouhý a složitý proces - v Milgramově experimentu stačilo dát situaci "vědecký nádech" (výzkumníkův plášť, záštitá Univerzity Yale atp.).

Myslím si, že fungování předsudku ve společnosti může mít mnohdy velmi podobný základ. Společnost sama je pro jedince určitou autoritou - od malička ho konfrontuje s tím, jaký by měl být, co je vhodné dělat a co nikoliv. Mnoho úkonů, které jedinec provádí, tedy provádí především proto, že je v podstatě "okoukal" od okolí a nejen že nad nimi kriticky nepřemýšlí, ale dost možná toho ani není schopen. Zároveň vybočení ze společenských norem a zvyků vždy přináší přinejmenším údiv, mnohdy až pohrdání okolí, a jedinec, který takto vybočí, stojí před situací, kdy bude tuto kritiku muset ustát a svůj postoj si obhájit. Při této představě se zdá být varianta konformity - zůstat v davu a nijak nevybočovat - o tolik pohodlnější, že ji nakonec zvolí. Ve zmíněném experimentu je v podobné situaci "učitel" ve chvíli, kdy již má vážné pochyby, zda je to co dělá správné, ale při představě reakce výzkumníka v případě, že by odmítl jeho příkaz provést a dal by najevo nesouhlas, raději pokračuje v plnění příkazů.

Dovolím si ještě jednu úvahu. Pod vedením výzkumníka a jeho psychického nátlaku došlo až do konce testu 65 % dobrovolníků, zatímco při úplné absenci výzkumníka to bylo pouhých 2,5 %. Přirovnám-li opět tuto situaci k situaci, kdy se velká část společnosti dopouští určitého předsudečného či diskriminačního chování vůči dané skupině lidí, je dost možné, že nebýt společenského vlivu na každého z těchto jedinců, drtivá většina z nich by se takového chování nedopouštěla. Možná by ho dokonce i striktně odsuzovala.

#### 1.4.11. Nedostatečná informovanost

Allport na několika příkladech ilustruje vztah mezi informovaností o stigmatizovaném subjektu (skupině osob) a názoru jedince na něj. Uvádí, že pokud jsou překážky v komunikaci

mezi společnostmi a menšinou nepřekonatelné, lidé se na základě neinformovanosti stávají snadnou obětí „šeptandy“, nedůvěry a stereotypů. S největší pravděpodobností k tomu dojde díváme-li se na to, co neznáme, jako na možné ohrožení.<sup>33</sup>

Z této interpretace lze odvodit, že mnoho z faktorů, které uvádím v této kapitole, na člověka působí tím více, čím méně je o dané skupině lidí a její problematice informovaný. Tato teorie pravděpodobně neplatí pro případy extrémní averze. Jak uvádí Allport (2004, 240), o lidech, vůči kterým máme předsudky, často víme jen velmi málo, to však nelze tvrdit o našich *největších nepřátelích*.

#### 1.4.12. Deindividualizace

Zimbardo popisuje vliv **deindividualizace** na jednání člověka. Na mnoha příkladech znázorňuje, že člověk působící v anonymitě je schopen mnohých činů, které by nikdy neprovedl, vystupoval-li by sám za sebe. Zimbardo také otevírá alternativní pohled na konání zla. A to takový, že v každém člověku je špetka zvrácenosti, která může vyjít na povrch, máme-li možnost konat anonymně a bez následků, nebo postaví-li nás někdo do situace, kde je ona činnost legitimizována určitou autoritou (viz kapitola 1.4 - Poslušnost).<sup>34</sup>

#### 1.4.13. Zlo nečinnosti a hrdinství

Zimbardo (2014, str. 380-382) mluví také o moci „dobrých lidí“ kteří v situaci, kdy dochází k viditelnému bezpráví, nezasáhnou. Jsou to například případy krádeží nebo vražd za bílého dne na frekventovaných ulicích s velkým počtem kolemjdoucích, přičemž žádný z nich na sebe nevezme tu iniciativu a nevystoupí proti páchanému zlu, přestože oběť trpí přímo před jeho očima. Zimbardo dále uvádí „dobré“ policisty, kteří se nepostaví brutalitě svých parťáků mlátících menšiny na ulicích, nebo v zákulisí policejní stanice. Jako další příklad uvádí „dobré“ biskupy a kardinály, kteří kryli hříchy svých bezohledných kněží, aby nedošlo k pošpinění jména katolické církve.

Nečinnost je většinou založena na strachu z možných dopadů aktivního a nebo dokonce hrdinského postoje. Takový postoj je také jinakostí a mnohdy může vyvolat ostrou kritiku ze strany osob, kterým je „nepohodlný“ (viz Mistr Jan Hus).

---

<sup>33</sup> ALLPORT, G. *O povaze předsudků*. S. 240.

<sup>34</sup> ZIMBARDO, Philip G. *Luciferův efekt: jak se z dobrých lidí stávají lidé zlí*. S. 359-386.



Dovolím si použít citaci bývalého etiopského císaře, kterou ve své knize cituje Philip Zimbardo<sup>35</sup> (2014, str. 382)

*„To, co v průběhu historie umožnilo zlu zvítězit, byla nečinnost těch, kteří mohli jednat, lhostejnost těch, kteří měli vědět lépe; ticho hlasu spravedlnosti, když na tom záleželo nejvíce.“*

#### 1.4.14. Potřeba nepřítele

Podle Zygmunta Baumana je odmítání cizích skupin proces pro společnost přirozený. Majoritní skupina si jím udržuje svou identitu, soudržnost, vnitřní solidaritu a emocionální jistotu. Jinými slovy, podle Baumana *potřebujeme protivníka; „Jako bychom potřebovali strach z pustiny, abychom se mohli někde cítit bezpečně doma“*.<sup>36</sup> Snaha o vzbuzení soudržnosti ve velké vlastní skupině se neobejde bez vytyčení jasného nepřítele - narušitele společenské harmonie. Nepřítel je většinou líčen v odpudivých a děsivých barvách a připisuje se mu úskočnost a intrikářství. V těchto představách o nepříteli hraje velkou roli právě *předsudek*, který odmítá připustit, že by nepřítel mohl mít nějakou ctnost, a zveličuje jeho skutečné i domnělé neřesti.<sup>37</sup>

#### 1.4.15. Masmédia

Dalším velmi významným faktorem působícím na získávání (a potvrzování) předsudků jsou *masmédia*.

Častým požadavkem žurnalistické práce je *objektivita*. Ta představuje snahu zprostředkovat realitu co nejpravdivěji a způsobem, který je oproštěn od *osobní zaujatosti*. Zajištění objektivitity při popisu sociální reality je však složité proto, že společenský jev **získává význam teprve interpretací**. Zásadní roli v charakteristice sdělení hraje **důraz na zisk** médií a s tím související snaha udržet si co nejvíce diváků. Při snaze zalíbit se co nejvíce lidem se média snaží o přístup vyhovující (posilující) stávajícímu způsobu myšlení diváka, neporušující jeho vytvořené mentální struktury a vytvořené kategorie. To se děje na úkor

---

<sup>35</sup> ZIMBARDO, Philip G. *Luciferův efekt: jak se z dobrých lidí stávají lidé zlí*. S. 382.

<sup>36</sup> BAUMAN, Z. *Myslet sociologicky: netradiční uvedení do sociologie*. S. 44.

<sup>37</sup> BAUMAN, Z. *Myslet sociologicky: netradiční uvedení do sociologie*. S. 45-46.

objektivitu sdělované informace a v důsledku to znamená, že se jedná o **konfirmaci**, spíše než **informaci**.<sup>38</sup>

V dnešní době má většina lidí přístup k internetu a televiznímu vysílání (alespoň v západním světě) a tudíž i k obrovskému množství zdrojů informací a zábavy. Média, jsou tak ve snaze o zabavení, či zaujetí tlačena jít do čím dál tím kontroverznějších a „ukřičenějších“ programů. Oběťmi oné snahy zaujmout, nebo šokovat se tak často stávají například menšiny, ke kterým většinová společnost chová předsudky. Často tak dochází například ke **zveřejňování etnicity, náboženské příslušnosti, nebo diagnózy** pachatelů (obětí) u kriminálních činů nebo přestupků i v případech, kdy to *není nijak opodstatněné*. V určitých případech je pak tato příslušnost k dané skupině hlavním „poutačem“ sdělované zprávy a zpráva by bez této informace poutala daleko menší pozornost. Jestliže média tímto způsobem souvisle spojují určité negativní zprávy s danou skupinou lidí, vytvářejí divákovi „obrázek“ o dané skupině lidí a posilují (či potvrzují) předsudky o ní.<sup>39</sup>

## 1.5. Shrnutí

Předsudek je tedy jev myslí člověka blízký. Dovolím si tvrdit, a myslím si, že se tím nedopustím necitlivé generalizace, že nějaké předsudky máme každý. Jak jsem uvedl v kapitole 1.4.1, kategorizace je naprosto běžný nástroj naší myslí a nebýt jí, nebyli bychom schopni efektivně zpracovat kvantum informací, které musí naše mysl neustále zpracovávat. Podobně je tomu i s předsudkem.

Co ovlivnit můžeme, je vyhodnotit, zda je naše jednání adekvátní, skutečně oprávněné, založené na faktech. Každý se také můžeme zamyslet, kolik věcí v životě děláme jen proto, že jsme se to do jisté míry naučili nápodobou od ostatních - jsem si jist, že mnoho. To by nám však nemělo bránit vyhodnotit, zda svým jednáním nepůsobíme újmu druhým, vžít se do jejich situace.

Ačkoliv jsem v této kapitole mluvil převážně o negativních předsudcích, stigmatizovaní se zdaleka nesetkávají pouze s negativními reakcemi. Mnoho lidí naopak cítí sympatie k lidem

---

<sup>38</sup> RATAJOVÁ M. Socioweb. (Ne)objektivní zpravodajství. [online]. 2.7.2004 [cit. 2015-04-25]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=178&lst=107>.

<sup>39</sup> Agentura pro sociální začleňování. Analýza mediálního zobrazení Romů v českých médiích od začátku července 2011 do konce května 2012. [online]. 1.4.2013 [cit. 2015-04-30]. Dostupné z: [http://www.ochrance.cz/fileadmin/user\\_upload/DISKRIMINACE/aktuality/med\\_an\\_FINAL.pdf](http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/aktuality/med_an_FINAL.pdf).

určitým způsobem znevýhodněným a snaží se jim vyjít vstříc. Takovéto reakce jsou pro stigmatizované velmi důležité.

## 2. Stigmatizace

V této kapitole nejprve popíšu základní obecné charakteristiky a principy stigmatizace, poté podrobněji popíšu proces stigmatizace.

### 2.1. Původ pojmu stigmatizace

Původní význam slova *stigma* označovalo tělesné znaky, které měly poukázat na špatný morální status označovaného - tyto znaky např. Řekové vyřezávali či vypalovali do těla otroků, zločinců, či zrádců - pošpiněných osob - aby jejich status byl na první pohled čitelný; aby upozornil, že dané osobě je radno se vyhýbat.

Termín se dodnes užívá v tomto významu, ale vztahuje se spíše k hanbě samotné, než k jejímu tělesnému důkazu. „Navíc došlo k posunům ohledně toho, jaké typy hanby budí pozornost“.<sup>40</sup>

### 2.2. Podstata stigmatizace

V 1. kapitole práce jsem popsal pojmy, jako jsou *předsudek*, *stereotyp*, nebo *etiketizace*. Právě tyto pojmy hrají zásadní roli v procesu **stigmatizace**. Stigma je možné přirovnat k etiketě,<sup>41</sup> jedinci a priori připisující nežádoucí (a zároveň často stereotypizované) vlastnosti<sup>42</sup>, které v našich očích redukuje pohled na ní z osoby „obyčejné“ na osobu „poskvřněnou“, v krajním případě „skrznaskrz špatnou a nebezpečnou“.<sup>43</sup> Stigmatizace navíc na rozdíl od etiketizační teorie zahrnuje *možné důsledky a dopad na psychiku jedince a jeho sociální život*.<sup>44</sup>

Česká asociace pro duševní zdraví (dále ČAPZ) uvádí stigma jako „určité znamení hanby či méněcennosti, které vede k odmítání svého nositele“. Dále uvádí, že za měřítko stigmatizace se považuje odmítání, které se projevuje stupněm společenského odstupu.<sup>45</sup>

---

<sup>40</sup> GOFFMAN, E. *Stigma: poznámky k problému zvládnání narušené identity*. S. 9.

<sup>41</sup> Viz teorie etiketizace, kterou popisují v kapitole 1.4.1.

<sup>42</sup> Goffman (*Stigma: poznámky k problému zvládnání narušené identity*. S. 10) toto předpojaté přisuzování vlastností nazývá *virtuální sociální identitou* stigmatizovaného jedince. Kategorie a atributy, které osoba skutečně vlastní, pak nazývá *skutečnou sociální identitou*.

<sup>43</sup> GOFFMAN, E. *Stigma: poznámky k problému zvládnání narušené identity*. S. 10.

<sup>44</sup> HEATHERTON, T. F. et. al. *The Social Psychology of Stigma*. S. 5.

<sup>45</sup> Česká asociace pro duševní zdraví. [online]. [cit. 2015-04-20]. Dostupné z: [www.cmhcd.cz/centrum/podporte-nas/ukoncene-projekty/boj-s-predsudky](http://www.cmhcd.cz/centrum/podporte-nas/ukoncene-projekty/boj-s-predsudky).

Většina stigmatizujících jevů vede k sociálnímu vyhýbání, až vyloučení, čímž většinou působí velmi negativně na psychické zdraví stigmatizovaného. Stigmatizace může však vážně ohrožovat i fyzické zdraví - Heatherton a kol. uvádí jako příklad vraždy gayů, nebo černočů v USA.<sup>46</sup>

Goffman stigma popisuje jako kategorizaci osob, jež se ve společnosti děje běžně a přirozeně. Ta probíhá na základě atributů (vlastností), jež jsou pro danou kategorii lidí typické. „*Když se před námi objeví cizí osoba, první dojem z ní nám velmi pravděpodobně postačí k tomu, abychom předvíдали její kategorii a atributy, její sociální identitu*”.<sup>47</sup>

„*Zcela samozřejmě věříme, že osoba se stigmatem není tak docela člověkem. O tento předpoklad opíráme různé formy diskriminace, jejichž prostřednictvím de facto - jakkoli často nevědomky - snižujeme její životní šance.*”<sup>48</sup>

Jedinec, který by v běžném společenském styku byl normálně přijat tedy tuto schopnost zcela ztrácí na základě:

- 1) charakteristického rysu, jehož je nositelem - tento charakteristický rys/atribut se tak stává stěžejním pro to, jak je jedinec vnímán bez ohledu na jeho další vlastnosti,
- 2) na základě neschopnosti plnit očekávání “normálního” okolí, respektive společnosti,
- 3) na základě předsudků.

Existují také lidé (nebo skupiny lidí), kteří tato očekávání okolí neplní; neřídí se jimi a přesto tím zůstávají relativně nedotčeni. Mají vlastní představy o identitě a sami sebe vnímají jako plnoprávnou lidskou bytost bez ohledu na názor většiny, ba naopak, mnohdy dokonce většinu - ty „normální” nevnímají úplně lidsky. Nesou si tedy své stigma, ale jsou vůči jeho běžným negativním důsledkům do jisté míry imunní - nezbuzuje v nich zvláštní lítost a nijak jim nenarušuje kvalitní život. Goffman uvádí jako příklad cikány, ultraortodoxní židy, nebo nestydaté padouchy.<sup>49</sup>

Specifika stigmatizace se velmi liší pro jednotlivé rizikové skupiny a jen těžko je možné stigmatizaci definovat tak, aby byla definice aplikovatelná napříč různými stigmatizovanými

---

<sup>46</sup> HEATHERTON, T. F. et. al. *The Social Psychology of Stigma*. S. 5.

<sup>47</sup> GOFFMAN, E. *Stigma: poznámky k problému zvládnání narušené identity*. S. 9-12.

<sup>48</sup> GOFFMAN, E. *Stigma: poznámky k problému zvládnání narušené identity*. S. 13.

<sup>49</sup> GOFFMAN, E. *Stigma: poznámky k problému zvládnání narušené identity*. S. 15.

skupinami. V definování stigmatizace tedy prozatím zůstanu v obecné rovině a ve 3. kapitole doplním specifické znaky pro každou skupinu jednotlivě.

### 2.3. Kontakt stigmatizovaných se společností

Stigmatizujícím faktorem nemusí být pouze jednoznačně negativní reakce. Svou roli sehrává i nejistota v komunikaci, taktnost a odstup, nebo neadekvátní reakce pramenící z nedostatečné informovanosti. I takové reakce stigmatizovaného jedince konfrontují s jeho jinakostí a mají značně negativní vliv na **sebepojetí** stigmatizovaného.

### 2.4. Reakce stigmatizovaného

Stejně jako ostatní specifika stigmatizace, také reakce stigmatizovaného se velmi liší v závislosti na typu stigmatizace, resp. na stigmatizované skupině. Konkrétní specifika tedy uvedu ve 3. kapitole u jednotlivých skupin zvlášť. V této podkapitole nastíním obecnější principy reakce na stigmatizaci.

#### 2.4.1. Sebestigmatizace, nebezpečí izolace

*„Co by se stalo s vaší osobností, kdyby vám bylo stále opakováno, že jste líní a podřadní?“<sup>50</sup>*

*„Oprese může porušit integritu ega jedince, znehodnotit jeho přirozenou hrdost a vytvořit pocit méněcennosti v sebepojetí“<sup>51</sup>*

Přirozenou součástí procesu vyrovnávání se s handicapem je **úzkost a strach, že si vás druzí nebudou vážit kvůli něčemu, co je na vás vidět a co nemůžete napravit**. U člověka v tomto stadiu se vyvíjí pocit méněcennosti, nejistota a strach z kontaktu s okolím. Takto se stigmatizovaný dostává do izolované bubliny, často se bojí kontaktu s okolím, vyhýbá se mu a tudíž mu chybí (pro člověka tolik důležitá) přirozená zpětná vazba plynoucí z každodenního společenského styku. To může vést k upevňování izolace a klíčení podezřívavosti, k depresím, nepřátelství, úzkosti, nebo zmatku.

Goffman uvádí následující příklad:

*“Předtím, než došlo k jejímu znetvoření (amputaci distální poloviny nosu), byla paní Doverová, jež sdílela domácnost s jednou ze svých provdaných dcer, nezávislou, vřelou a přátelskou ženou, která ráda cestovala, nakupovala a navštěvovala své četné příbuzné. Znetvoření její tváře však vedlo k jednoznačné změně jejího způsobu života. První dva nebo tři roky zřídka opouštěla dům*

---

<sup>50</sup> ALLPORT, G. *O povaze předsudků*. S. 240.

<sup>51</sup> ALLPORT, G. *O povaze předsudků*. S. 152.

*své dcery a raději zůstávala ve svém pokoji nebo posedávala vzadu na dvorku. Říkala: "za mým životem se zabouchly dveře." 52*

#### 2.4.2. Zklamání ze změny

Mnoho stigmatizovaných osob se může pokusit o přímou nápravu toho, co považují za objektivní základ své vady - tělesně znetvořená osoba tedy podstoupí např. plastickou operaci, slepec se podrobí léčbě zraku, negramotný přistoupí k doplňovacímu vyučování atd. Tato tendence sebou nese také řadu podvodníků, cílících právě na tyto osoby se "zaručeným řešením" jejich situace - např. nejrůznější nabídky nápravy rychlých řešení osobních a vztahových handicapů, zesvětlení pokožky, nebo různých "magických" olejů a mastí na cokoli nežádoucího. Pokud se však dotyčný nestane obětí jednoho z takových podvodníků a svou vadu odstraní (většinou tedy vzhledové vady operativní cestou), často následuje fáze deziluze, ve které poznává, že i „normální“ lidé mají strasti a problémy. Dotyčný strávil dlouhou dobu v pevném přesvědčení, že všechny jeho problémy jsou zapříčiněné právě onou vadou, nebo defektem a že „normální“ lidé bez podobného problému mají naprosto bezstarostný život. Věnoval obrovské úsilí a prostředky, aby odstranil onu odlišnost, jež mu působí všechny jeho problémy. Nyní tedy konečně dosáhl toho, že je jako ostatní - v této fázi ale velice často nastupuje již zmíněná fáze deziluze. Není připraven se vyrovnat s touto situací bez pomoci handicapu a často se může stát, že „uteče“ pod ochranu *neurastenie, hypochondrie, či akutních stavů úzkosti*.<sup>53</sup>

#### 2.4.3. Pohled na handicap jako na přínos

Někteří jedinci jsou ovšem schopni na svůj handicap nahlížet jako na přínosnou událost ve svém životě (samozřejmě s určitým časovým odstupem). Ve svém handicapu mnohdy nalézají hodnoty, které je učí mnohému o životě i mezilidských vztazích, napomáhají uvědomění si důležitosti sounáležitosti s blízkými osobami a přesahu osobní existence.<sup>54</sup> V takových případech často dochází i k většímu uvědomění identity jedince a skupiny.

---

<sup>52</sup> GOFFMAN, E. *Stigma: poznámky k problému zvládnání narušené identity*. S. 22.

<sup>53</sup> GOFFMAN, E. *Stigma: poznámky k problému zvládnání narušené identity*. S. 17-19.

<sup>54</sup> GOFFMAN, E. *Stigma: poznámky k problému zvládnání narušené identity*. S. 20-21.

## 2.5. Sociální vyloučení

Jedním z nejzávažnějších důsledků stigmatizace je **sociální vyloučení**. Sociální vyloučení je chápáno jako narušení sociálního pouta mezi státem (společností) a jednotlivcem.<sup>55</sup> To pramení z neschopnosti jedince (který je často součástí sociálně vyloučené skupiny lidí) plnit své závazky vůči státu (společnosti). Na základě této neschopnosti ztrácí jedinec přístup k službám, například:

- právnímu systému podporujícímu *občanskou integraci* (právo být rovným občanem v demokratickém systému);
- pracovnímu trhu, který podporuje *ekonomickou integraci* (mít práci; ekonomickou funkci);
- sociálnímu státu, který podporuje *sociální integraci* (být schopen využívat sociálních služeb poskytovaných státem);
- rodinným a komunitním systémům, které přispívají k *interpersonální integraci* (mít rodinu, přátele a sociální síť, která může v případě potřeby poskytnout neformální zázemí, morální podporu).<sup>56</sup>

Neschopností plnit závazky vůči společnosti se jedinec dostává do tzv. pasti sociálního vyloučení. Klesá na hodnotě v pohledu společnosti, což mu znemožňuje se do ní integrovat zpět. Mezi sociálně vyloučeným jedincem a společností se tak rozevírají pomyslné nůžky a jedinou cestou z této situace je pomoc zvenku - sociální práce. Tento princip znázorňuje následující obrázek:

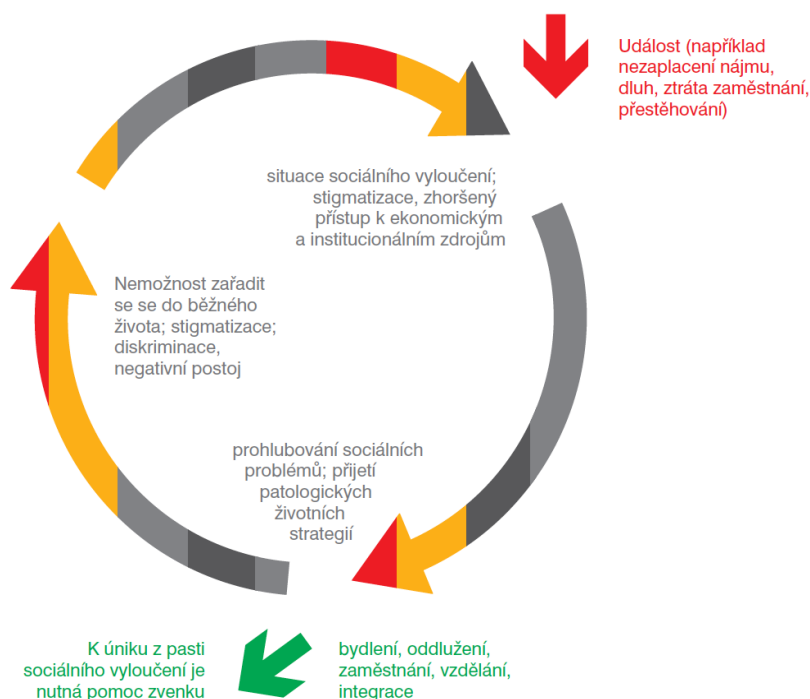
---

<sup>55</sup> NAVRÁTIL, P. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. S. 30.

<sup>56</sup> NAVRÁTIL, P. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. S. 33.



**Obr. č. 2.1: Past sociálního vyloučení**



Zdroj: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/co-je-socialni-vyloucení>

Sociální práce se sociálně vyloučenými je zaměřena především na posilování jednotlivců, skupin a komunit, aby byli více schopni kontrolovat svou životní situaci cestou svépomoci a vlastních aktivit.<sup>57 58</sup>

Navrátil uvádí následující **indikátory sociálního vyloučení**:

- chudoba a nízký příjem,
- omezený přístup na trh práce,
- bydlení a život v kontextu lokality,
- vyloučení ze služeb,
- větší počet přelidněných bytů,
- menší míra dobrovolných aktivit,
- horší zdravotní stav populace,
- nižší průměrná délka života,
- nízké vzdělání obyvatel,
- vyšší podíl obyvatel bez bankovních účtů,
- vyšší podíl kriminální činnosti,
- vyšší dětská úmrtnost,

<sup>57</sup> NAVRÁTIL, P. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. S. 36.

<sup>58</sup> V anglosaském prostředí jsou podle Navrátila (2003, str. 37) pro sociální práci se sociálně vyloučenými nejrozšířenější antiopresivní přístup, ekologický přístup a komunitní sociální práce. Tyto modely podrobněji popisují v kapitole 2.6 o destigmatizaci.

- nízká účast dětí na výuce ve škole,
- horší výsledky dětí ve škole,
- větší míra porodnosti u dívek v nižších věkových skupinách,
- vyšší počet dětí ve výchovných institucích.<sup>59</sup>

Specifickou roli v sociálním vyloučení hraje etnicita, zejména etnicita přisouzená. Podstatná část obyvatel Česka se nesprávně domnívá, že v případě sociálního vyloučení se jedná primárně o problém etnický, nikoliv sociální. Zjednodušeně řečeno, že důvodem chudoby a sociálního vyloučení části romské populace není její sociální situace, ale etnický původ. Přitom v současné době je již zřejmé, že ne všichni Romové v České republice žijí v prostředí sociálního vyloučení a ne každý, kdo se v podmínkách sociálního vyloučení nalézá, je Rom.

Podle výzkumu MPSV z roku 2006 **žije ve vyloučených lokalitách cca 80 tis. obyvatel**, a z toho téměř jednu čtvrtinu nelze považovat za Romy. V ČR přitom podle odborných odhadů žije **okolo 170 tis. Romů**.<sup>60</sup>

Nelze opomíjet fakt, že sociální vyloučení je v České republice částečně etnizované. Etnická příslušnost (většinou romská) je totiž obvyklou příčinou negativního postoje většinové společnosti a částečné diskriminace, nejčastěji na trhu práce, ve vzdělávání a často i v bydlení.

Romové jsou často stigmatizováni jako skupina osob tzv. „problémových“, nebo „nepřizpůsobivých“. Etnické, náboženské, kulturní, či jiné odlišnosti by proto měly být při řešení zohledňovány jen tehdy, je-li zdrojem stigmatizace.<sup>61</sup>

## 2.6. Destigmatizace

Stejně tak jako se u každé stigmatizované skupiny značně liší projevy a důsledky stigmatizace, liší se i způsoby, jak snižovat stigmatizaci dané skupiny lidí.

V následující podkapitole tedy uvedu obecnější destigmatizační techniky, na které se budu dál odkazovat. Techniky, které jsou specifické pro určitou skupinu uvedu až ve 3. kapitole u každé rizikové skupiny zvlášť.

<sup>59</sup> NAVRÁTIL, P. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. S. 35.

<sup>60</sup> Agentura pro sociální začleňování. Co je sociální vyloučení [online] [cit. 16.4.2015]. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/co-je-socialni-vyloucení>.

<sup>61</sup> ŠVEC, J. (ed.). Agentura pro sociální začleňování. Příručka pro sociální začleňování. [online]. 2010 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: [http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/o-agenture/doc\\_download/16-piruka-pro-socialni-integraci](http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/o-agenture/doc_download/16-piruka-pro-socialni-integraci).

### 2.6.1. Osvěta

Ačkoliv se specifika destigmatizace liší pro jednotlivé skupiny, jisté je, že stigmatizovanému by doopravdy pomohlo vstřícné a začleňující chování jeho okolí. Toho je do jisté míry možné dosáhnout osvětou<sup>62</sup> v oblasti jinakosti jedince. To potvrzuje i Allport, který zmiňuje projekty na vymýcení předsudků, které vychází z předpokladu, že *čím víc toho člověk o druhých ví, tím menší je pravděpodobnost, že vůči nim bude chovat antipatie*.<sup>63</sup> Významnou roli mohou sehrávat například různé organizace, vzdělávací instituce, média apod. Konkrétní případy opět uvedu jednotlivě ve 3. kapitole.

### 2.6.2. Antiopresivní přístup

Výchozím pojmem antiopresivního přístupu (dále AOP) je *oprese*. Tímto termínem autoři označují strukturální znevýhodnění určitých skupin - především etnických a národnostních menšin, (ale v menší míře také například třídních, nebo genderových skupin) často sociálně vyloučených.<sup>64</sup>

Základními principy AOP jsou:

- *Diskriminace jako základní rys klientovy situace* (nutnost, aby sociální pracovník bral v úvahu a respektoval takové faktory jako rasu, etnicitu, rod, věk, postižení, sexuální orientaci atd. a roli těchto znaků v klientově situaci. Pokud tak neudělá, může klienta více poškodit, než mu pomoci);
- Uplatňování imperativů *spravedlnosti* (právní rovnost všech), *rovnosti* (rovné šance) a *spoluúčasti* (nutnost zapojení klienta do plánování, koordinace a vyhodnocování služeb, čímž vzniká příležitost pro **zmocňování klienta**);
- *Jedinečnost člověka* (Každý člověk má být vnímán jako jedinečná osobnost se specifickými potřebami a charakteristikami. Zároveň je nutné brát v úvahu sociální lokalizaci a identitu jedince ve smyslu jeho rasy, etnicity, třídy atd.).<sup>65</sup>

### 2.6.3. Ekologický přístup

Pro ekologický přístup je klíčový vztah jedince a prostředí (tedy systému a prostředí).

---

<sup>62</sup> Tato osvěta může být prováděna například mezi širokou veřejností, ve škole, v rodině stigmatizovaného, mezi profesionály, nebo může informovat stigmatizovaného samého.

<sup>63</sup> ALLPORT, G. *O povaze předsudků*. S. 240.

<sup>64</sup> NAVRÁTIL, P. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. S. 37-40.

<sup>65</sup> NAVRÁTIL, P. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. S. 37-40

Ekologický přístup zohledňuje hodnotu každé lidské bytosti na straně jedince a uznání potřeby rozvoje demokratické a ohleduplné společnosti na straně prostředí. Důležité je brát ohled na propojenost mezi nimi a na fakt, že právě na jejich společných hranicích vzniká mnoho životních stresů a problémů. Jedince ani prostředí tedy nelze vnímat zcela nezávisle a je nutné zohledňovat jejich provázanost.

Z pohledu sociálního pracovníka, zohledňujícího ekologický přístup, je při práci s klientem důležitá tvorba vztahu, identifikace problémů, definice cílů, určení priorit atp. Na úrovni prostředí je to například poskytování důkazů, vyjednávání, organizování, publikování, iniciace legislativních změn, organizace demonstrací apod.<sup>66</sup>

#### 2.6.4. Komunitní sociální práce

Komunitní práce je jednou z hlavních metod sociální práce (vedle individuální a skupinové sociální práce).<sup>67</sup> V rámci sociální práce je komunita obvykle chápána buď z hlediska *teritoriálního* (lidé, kteří žijí na společném území - ať už jde o skupinu lidí žijících v sousedství po lidi žijící ve stejném státě), nebo z hlediska *zájmového* (skupina lidí, kterou spojují společné zájmy - lidé se stejným etnickým původem, postižením apod.). Sociální práce uplatňuje oba přístupy rovnocenně.<sup>68</sup>

Cílem komunitní sociální práce je dosažení potřeb dané komunity. Tyto potřeby jsou vyjádřeny problémy, které jsou pro danou komunitu společné. Komunitní práce je proces uvnitř komunity - využívá její možnosti a zdroje. Komunitní pracovník chápe komunitu jako nejvýznamější element sociálního prostředí, jeho znalost komunity<sup>69</sup> je proto pro jeho práci nezbytná.

#### Závěr

Různé pohledy na handicap se často pohybují mezi chápáním handicapu jako *neschopnosti člověka naplnovat očekávání společnosti a znevýhodněním jedince v důsledku jeho postižení*.<sup>70</sup> Podle toho se různí i názory na formu pomoci stigmatizovaným a to od *měnění společnosti*

---

<sup>66</sup> NAVRÁTIL, P. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. S. 37-40.

<sup>67</sup> NAVRÁTIL, P. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. S. 49.

<sup>68</sup> NAVRÁTIL, P. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. S. 49-50.

<sup>69</sup> Musí si být vědom všech charakteristik dané komunity, které mohou omezovat osobní a sociální možnosti jednotlivce (např. velká míra nezaměstnanosti, vysoká kriminalita, výskit extremistických skupin apod.) (Navrátil, P. *Romové v české společnosti*. S. 51).

<sup>70</sup> KOLÁŘOVÁ, K. a kol. *Jinakost, postižení, kritika*. S 43-44.

(viz zmiňovaná osvěta) po *přímou pomoc stigmatizovanému (handicapovanému)*. Podle mého názoru je velmi důležité konkrétní formu pomoci provádět na základě *důkladného vyhodnocení situace klienta* a vnímání *obou* zmiňovaných možností chápání handicapu (které jsem uváděl v první větě tohoto odstavce).

### 3. Rizikové skupiny

V 2. kapitole jsem uváděl co nejobecnější principy, které jsou pozorovatelné u většiny stigmatizovaných skupin. Jak jsem však již uvedl, stigmatizace se značně liší v závislosti na okolnostech, jako jsou prostředí, ve kterém se odehrává (a společenských norem, které v něm platí), tak na stigmatizované skupině. V následující kapitole tedy představím několik stigmatizovaných skupin a jednotlivé aspekty uvedu ke každé zvlášť. Složení vybraných skupin rozhodně nepředstavuje všechny stigmatizované skupiny - snažil jsem se vybrat ty, jejichž stigmatizace je často pozorovatelná na území České republiky a zároveň jsem se s ní někdy setkal na vlastní oči. U každé z uvedených skupin představím některé z organizací a projektů, které se v České republice na destigmatizaci dané skupiny podílí.

#### 3.1. Lidé s psychickým onemocněním

##### 3.1.1. Stigma duševně nemocných

Na stigmatizaci lidí s duševním onemocněním má velký vliv již samotný fakt psychiatrické léčby, který sám o sobě může znamenat automatické nálepkování. Snaha vyhnout se tomuto značkování vede k popírání poruchy, odkládání nebo vyhýbání se léčbě. Strach ze stigmatizace navíc může existovat i na straně rodiny nemocného. Příbuzní někdy odrazují svého člena od léčby, jako by platilo, že „kdo se léčí na psychiatrii, je blázen“. Často se obávají, že „cech“ dostane celá rodina. Nemocného se tak často snaží přesvědčit, „aby se vzchopil“, případně mu pomáhají zabezpečovacím chováním (vyřizují za něj věci na úřadech, všude ho vozí apod.). Toto chování zpravidla zpevňuje příznaky poruchy. Rodina také často nevěří psychiatrům, případně pokládá psychiatrickou léčbu za zbytečnou, či nemístnou („přece nemáme v rodině blázna“) a snaží se situaci řešit jiným způsobem.<sup>71</sup>

Určité nálepce se nevyhnou ani odborníci - podobně jako na pacienty a jejich rodiny se na ně vztahují stereotypy o lidech s duševním onemocněním.

Stereotyp člověka s duševním onemocněním se promítá do **vtipů o bláznech**, nebo **hovorových obrátů**. Obzvláště významnou roli ve stereotypech o lidech s duševním

---

<sup>71</sup> PRAŠKO, J. *Stigmatizace u psychogenních poruch*. [online]. 2007 [cit. 2015-04-15]. Dostupné z: <https://hodinasurrael.wordpress.com/2007/04/06/stigmatizace-u-psychogennich-poruch-jan-prasko>.

onemocnění hrají **masmédia**<sup>72</sup>. Na základě stereotypů se pak od lidí s duševním onemocněním často a priori očekává *nezvyklé chování, nebezpečnost, nekontrolovatelnost, nezodpovědnost, možná agrese, či dokonce nakažlivost*.<sup>73</sup> Toto stigma se pak často projevuje způsobem komunikace, neochotou vyslechnout názor člověka s duševním onemocněním apod.

Pro stigma lidí s duševním onemocněním je navíc specifické, že duševně nemocní mají nižší *sociální status*, než somaticky nemocní - postoj k nim je značně ovlivněn výše zmíněnými předsudky a mýty, které často pramení hlavně z malé informovanosti veřejnosti o povaze duševních poruch. Zároveň nejsou duševní nemoci často chápány jako nemoci, ale jako něco, co si člověk zavinuje sám, například svou leností, nebo to dokonce dělá schválně.

Předsudky o duševních onemocněních jsou velmi často zastoupeny předsudky o schizofrenii. Zároveň je poměrně časté, že schizofrenie je jediným duševním onemocněním, které člověk s předsudkem zná a mýty, které má se schizofrenií spojené aplikuje plošně na všechny duševní nemoci. Mezi nejčastější **chybné mýty o duševně nemocných** (resp. schizofrenicích) podle Libigera patří:

- **„Pacienti se schizofrenií mají většinou sklon k násilí a jsou nebezpeční.”**

*„Většina pacientů s duševní poruchou nikdy nespáchá násilný trestný čin. I když je u nemocných se schizofrenií mírně zvýšený počet násilných trestných činů, je to většinou u nemocných, kteří nejsou léčeni, nebo nejsou léčeni správně.”*

- **„Schizofrenie je nevléčitelné onemocnění.”**

*„Schizofrenie ve skutečnosti nemá nezbytně progresivní nebo celoživotní průběh a její rozvoj lze často poměrně dobře kontrolovat, minimalizovat jeho následky v pracovním i osobním životě.”*

- **„Lidé se schizofrenií jsou nespolehliví a nemohou soustavně pracovat.”**

*„Pracovní výkon a způsobilost nesouvisí přímo s intenzitou psychopatologie; pravidelné zaměstnání bez stresu a s jasně vymezenými povinnostmi je pro nemocné zvládnutelné a prospěšné; napomáhá nemocnému zůstat mimo nemocnici. Více jak polovina nemocných se*

---

<sup>72</sup> Často je například uváděna diagnóza pachatele, aniž by pro sdělení zprávy byla důležitá, nebo není prokázána. V mediálních sděleních často dochází např. ke spojování témat duševního onemocnění s kriminalitou.

<sup>73</sup> PRAŠKO, J. *Stigmatizace u psychogenních poruch*. [online]. 2007 [cit. 2015-04-15]. Dostupné z: <https://hodinasurrael.wordpress.com/2007/04/06/stigmatizace-u-psychogennich-poruch-jan-prasko>.

*schizofrenním onemocněním je s podporou způsobilá získat a udržet si pracovní místo na volném pracovním trhu [Swason a spol., 1970].”*

• **„Schizofrenie je druh trvalé duševní zaostalosti.”**

*„U lidí se schizofrenním onemocněním můžeme často pozorovat horší distribuci výkonu oproti zdravým lidem. Distribuce IQ je u jejich příbuzných v průměru naopak nadprůměrná.”<sup>74</sup>*

Osoby s duševní poruchou tak čelí současně dvěma utrpením, protože jsou vedle vlastního onemocnění vystaveni také předsudkům veřejnosti. Výsledkem může být jejich stále větší *sociální izolace, diskriminace* apod., což v důsledku způsobuje další problémy jako *ztrátu zaměstnání, zhoršení vztahů s rodinnými příslušníky a přáteli, obtíže se společenským zařazením, získáním bytu* apod.<sup>75</sup>

Lidé s duševním onemocněním tak často z obavy z předsudků nevyhledají odbornou pomoc. Pěč uvádí, že **až polovině lidí trpících psychickou poruchou se nedostává adekvátní odborné pomoci.**<sup>76</sup> To je pravděpodobně z velké míry zapříčiněné právě onou bariérou, kterou stigma duševní nemoci představuje.

**Výzkum veřejného mínění prováděný CVVM**, uskutečněný v únoru 2015, zkoumal toleranci k vybraným skupinám obyvatel. Tento vztah zjišťoval otázkou, zda by dotyčný chtěl mít dané lidi za sousedy. O duševně nemocných na tuto otázku odpovědělo kladně (nechtěli by za souseda) **70 % dotazovaných**, ze kterých tvořili větší část muži. Skončili tak na čtvrtém místě z patnácti - po lidech závislých na drogách, lidech závislých na alkoholu a lidech s kriminální minulostí.<sup>77</sup> Porovnání s výsledky stejného výzkumu z minulých let zároveň ukazuje, že **tolerance obyvatel České republiky vůči duševně nemocným klesá** - například v roce v roce 2007 na stejnou otázku odpovědělo kladně 51 %, v roce 2010 60 %, v roce 2012 63 % a v roce 2013 67 % dotazovaných.

---

<sup>74</sup> LIBIGER, J. *Stigma psychické choroby*.

<sup>75</sup> Česká asociace pro duševní zdraví. [online]. [cit. 2015-04-20]. Dostupné z: [www.cmhcd.cz/centrum/podporte-nas/ukoncene-projekty/boj-s-predsudky](http://www.cmhcd.cz/centrum/podporte-nas/ukoncene-projekty/boj-s-predsudky).

<sup>76</sup> PĚČ, O. Destigmatizace. *Česká a slovenská psychiatrie*. [online]. [cit. 2015-04-21]. Dostupné z: [http://www.psychiatrie.cz/index.php?option=com\\_content&view=article&id=199:destigmatizace&catid=16&Itemid=108](http://www.psychiatrie.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=199:destigmatizace&catid=16&Itemid=108).

<sup>77</sup> CVVM. Tolerance k vybraným skupinám obyvatel – únor 2015. [online]. 16.3.2015 [cit. 2015-05-03]. Dostupné z: [http://cvvm.soc.cas.cz/media/com\\_form2content/documents/c1/a7358/f3/ov150316.pdf](http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7358/f3/ov150316.pdf).



Petr Winkler a kol. navíc výzkumem Národního ústavu duševního zdraví dokázali, že Češi duševně nemocné stigmatizují mnohonásobně víc, než Angličani. Například na otázku, zda by tázanému do budoucna nevadilo přátelit se s někým, u koho se objevilo psychické onemocnění, odpovědělo jasně kladně 56,3 % dotazovaných Angličanů a 25,6 % Angličanů uvedlo, že spíše souhlasí. Na stejnou otázku odpovědělo pouze 7,9 % Čechů jasně kladně a 19,4 % spíše souhlasilo. Daleko více Čechů zároveň odpovídalo “nevím”, i přesto, že měli možnost neutrální odpovědi “ani tak, ani tak”, nebo “spíše nesouhlasím”. Tento úkaz výzkumný tým vysvětluje větší neznalostí problematiky duševního zdraví v české populaci. Určitou roli může hrát i historický kontext, kdy několik generací Čechů vyrostlo v prostředí, v němž „duševně nemocní lidé nejsou, a když jsou, je třeba je někam schovat, zavřít, aby nekazili obrázek ideální socialistické vlasti”.<sup>78</sup>

Na klesání tolerance k lidem s duševním onemocněním jistě působí i **aktuální události** jako například útok ženy s nožem na základní škole ve Žďáru nad Sázavou v říjnu 2014<sup>79</sup>, nebo střelba v restauraci Družba v Uherském Brodě v únoru 2015<sup>80</sup>. Obě tyto události upoutaly velikou pozornost médií a staly se předmětem politických výstupů, ve kterých často docházelo ke spojování duševní nemoci (žďárský útočník přitom neměl duševní nemoc diagnostikovanou) a násilných činů.

### 3.1.2. Destigmatizace

K velkému kroku ke zlepšení péče o duševně nemocné došlo v únoru roku 1992, kdy OSN přijala rezoluci č. 119, která prohlašuje léčbu a péči o duševní nemoc za lidské právo. Tento krok přispěl k ochraně osob s duševními nemocemi a ke zlepšení péče o ně.<sup>81</sup>

Destigmatizaci duševně nemocných se ve svém článku 6.2.3 o „*Snížení stigmatu psychicky nemocných a odstranění jejich diskriminace*” věnuje program *Zdraví 21* přijatý usnesením vlády ČR v roce 2002. Problému stigmatizace duševně nemocných věnuje pozornost i Evropská unie například v *Athénské deklaraci* z roku 2001, která se zabývá vztahem mezi

---

<sup>78</sup> WINKLER, P. a kol. *Stigmatizující jednání vůči duševně nemocným v Česku a Anglii*. Psychiatrie [online]. 2/2014 [cit. 15.4.2015]. Dostupné z: [http://www.tigis.cz/images/stories/psychiatrie/2014/02/02\\_winkler\\_psych\\_2-14.pdf](http://www.tigis.cz/images/stories/psychiatrie/2014/02/02_winkler_psych_2-14.pdf).

<sup>79</sup> iDnes.cz. Žena s nožem pobodala ve škole studenty. Šestnáctiletý hoch zemřel. [online]. 14.10.2014 [cit. 2015-04-30]. Dostupné z: [http://jihlava.idnes.cz/pobodani-na-obchodni-akademii-ve-zdare-nad-sazavou-fve-jihlava-zpravy.aspx?c=A141014\\_090808\\_jihlava-zpravy\\_m](http://jihlava.idnes.cz/pobodani-na-obchodni-akademii-ve-zdare-nad-sazavou-fve-jihlava-zpravy.aspx?c=A141014_090808_jihlava-zpravy_m).

<sup>80</sup> iDnes.cz. Střelec zabil v hospodě v Uherském Brodě osm lidí, mrtvý je také on. [online]. 24.2.2015 [cit. 2015-04-30]. Dostupné z: [http://zlin.idnes.cz/strelba-v-hospode-v-uherskem-brode-d5o-/zlin-zpravy.aspx?c=A150224\\_135231\\_zlin-zpravy\\_ras](http://zlin.idnes.cz/strelba-v-hospode-v-uherskem-brode-d5o-/zlin-zpravy.aspx?c=A150224_135231_zlin-zpravy_ras).

<sup>81</sup> LIBIGER, J. *Stigma psychické choroby*.

duševním zdravím a násilím. Dále *Deklarací o duševním zdraví, Akčním plánem pro Evropu* tzv. *Zelenou knihou*, schválenými v roce 2005 v Bruselu. Tyto dokumenty specifikují oblast diskriminace a upozorňují na řešení právních nerovností stigmatu a zaměřují se na podporu duševně nemocných a jejich rodin, prevenci sebevražd a zavádění nových systémů péče o duševní zdraví.<sup>82</sup>

Vzhledem k množství předsudků a mýtů o duševních nemocech, hraje při destigmatizaci duševních nemocí velkou roli osvěta. Jejím cílem je zvýšit informovanost veřejnosti o duševních nemocech. To se děje například prostřednictvím různých seminářů, vzdělávacích kurzů, tvorbou informačních materiálů. Velmi důležitou roli sehraávají také různé diskusní pořady, reklamní spoty v médiích apod. Tyto aktivity napomáhají vytváření většího a objektivnějšího povědomí veřejnosti o duševních nemocech (a důsledného snižování stigmatizace). Zároveň otevírají dveře lidem s psychickým onemocněním, kteří o léčbě uvažují, ale například nevědí jak začít, bojí se o svém problému mluvit, nebo se bojí právě stigmatizace.

Destigmatizaci se u nás věnuje například **Česká asociace pro psychické zdraví** (dále ČAPZ). Ta se, mimo sociálních služeb jako jsou „Linka Psychopomoci“, nebo „Terapeutická komunita pro mladé lidi s duševním onemocněním“, věnuje i destigmatizaci svými osvětovými projekty jako např. „Bláznit je lidské“, „Misie pro duševní zdraví“, nebo „Symbióza“ uskutečněnými mezi lety 2010 - 2012.<sup>83</sup>

Další organizací, přispívající k destigmatizaci je **Centrum pro rozvoj péče o duševní zdraví** (dále CRPDZ), která v letech 2004 - 2007 organizovala projekt Změna. Byl zaměřený na boj proti stigmatu a diskriminaci z důvodů psychiatrického onemocnění. Činnosti v rámci projektu byly zacíleny na pozitivní změny ve vnímání duševních chorob a psychiatrického oboru ze strany veřejnosti a státní správy. Svoji destigmatizační činností projekt podporoval zahájení transformačního procesu psychiatrické péče v České republice. V rámci projektu se pořádaly různé akce: pravidelné tiskové konference, vydávání letáků a příruček, nebo oslovování známých lidí ze společenského a politického života.<sup>84</sup>

---

<sup>82</sup> FALTUS, F., Janečková E. *Vliv duševních chorob na pracovní výkonnost*. [online]. 2008 [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: [http://www.cspychiatr.cz/dwnld/CSP\\_2008\\_6\\_313\\_319.pdf](http://www.cspychiatr.cz/dwnld/CSP_2008_6_313_319.pdf).

<sup>83</sup> *Česká asociace pro duševní zdraví*. [online]. [cit. 2015-04-20]. Dostupné z: <http://www.capz.cz>.

<sup>84</sup> Centrum pro rozvoj péče o duševní zdraví. [online]. [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: <http://www.cmhd.cz/centrum/podporte-nas/ukoncene-projekty/boj-s-predsudky>.

V současné době (rok 2014 - 2015) CRPDZ vede další projekty. Například projekt pro „Vzdělávání pracovníků státní správy a samosprávy v přístupu k lidem s duševním onemocněním“, nebo projekt pro „Komplexní vzdělávání rodinných příslušníků duševně nemocných“.<sup>85</sup>

Jednou z dalších organizací, pomáhajících lidem s duševní nemocí je **Fokus Praha, o.s.**, která organizuje program Blázníš? No a!, jehož cílem je seznámit mládež s problematikou duševního onemocnění a preventivně působit na vznik duševních onemocnění u dospívajících a to pomocí interaktivního zážitkového workshopu.<sup>86</sup> Dalším projektem Fokusu Praha, o.s. jsou například „Týdny duševního zdraví“, které mají za cíl co nejvíce informovat společnost o problematice duševně nemocných, prevenci duševních onemocnění, ale i o aktivitách organizací působících v sociálně zdravotní oblasti a tím přispět ke zlepšení postoje k duševně nemocným a větší toleranci společnosti.<sup>87</sup>

Dalším destigmatizačním projektem, který mě obzvláště zaujal, je projekt **Čistá duše**, probíhající od roku 2013 do současnosti (2015). Projekt má za cíl jak osvětu veřejnosti v oblasti duševního zdraví, tak destigmatizaci lidí s duševním onemocněním, usnadnění jejich uplatnění na trhu práce a návrat do běžného života. Důležitou součástí projektu je webová stránka [www.cistaduse.cz](http://www.cistaduse.cz), na které mají „profily“ se svým příběhem a fotografiemi.<sup>88</sup>

- duševně nemocní,
- lidé, kteří zaměstnávají duševně nemocné,
- odborníci z oblasti péče o duševně nemocné,
- mediálně známé osobnosti podporující projekt (např. Tomáš Hanák),
- tvůrci projektu.

Na tomto projektu se mi líbí, že příběhy lidí s duševním onemocněním jsou napsány tak, že čtenáře skutečně vtáhnou do děje a vžije se do situace daného člověka. Velmi cenným prvkem jsou také zkušenosti zaměstnavatelů se zaměstnáváním duševně nemocných. Mimo to, že přiblíží situaci například čtenáři, který o duševních onemocněních věděl jen málo, mohou také například pomoci rozhodnout se zaměstnavateli, který o zaměstnání duševně nemocného

---

<sup>85</sup> Centrum pro rozvoj péče o duševní zdraví. Grantové projekty. [online]. [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: <http://www.cmhd.cz/centrum/grantove-projekty>.

<sup>86</sup> Blázníš? No a!. [online]. [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: <http://www.blaznis-no-a.cz>.

<sup>87</sup> Týdny pro duševní zdraví. [online]. [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: <http://www.tdz.cz/index.php?co=0>.

<sup>88</sup> Čistá duše. [online]. [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: <http://www.cistaduse.cz>.

uvažuje. Završením letošní (2015) části projektu bude společensko-kulturní večer, na kterém se dohromady potkají potenciální zaměstnavatelé se zaměstnavateli, kteří již někoho se schizofrenií zaměstnávají a mají s tím pozitivní zkušenost.

Další z organizací napomáhajících k destigmatizaci duševně nemocných v České republice je **Green Doors z.ú.**, která svým klientům s duševním onemocněním poskytuje zaměstnání v tréninkových kavárnách a restauracích a pomáhá jim při uplatnění na otevřeném trhu práce. Tato činnost s destigmatizací souvisí v několika aspektech: jednak pomáhá klientům získat sebevědomí, jistotu při komunikaci s okolím (například potenciálním zaměstnavatelem) a žít plnohodnotný život, ale také umožňuje společnosti se s duševně nemocnými osobně setkat a něco víc se o nich dozvědět.

## 3.2. Zdravotně postižení

### 3.2.1. Projevy

Charakter stigmatu zdravotního postižení má mnohdy odlišný charakter od ostatních stigmat. U zdravotního postižení často hraje větší roli **vizuální faktor**. „Jinakost, která přitahuje pozornost, nutí zírat“<sup>89</sup>. Úplně jiný základ má ale předsudek u některých nakažlivých a smrtelných nemocí, kde je podstatou předsudku především **strach z nákazy** a nedostatečná informovanost o tom, jakým způsobem se nemoc šíří.

„Jestliže se moderní společnost silně identifikuje s představou vědeckého a technologického pokroku a schopností napravovat nedostatky přírody, pak se nevyléčitelné tělo stává urážkou moci moderní medicíny a technologie a „postižení“ protipólem progresivnosti a rozvoje.“<sup>90</sup>

Tělesně postižené mnohdy staví do velmi těžké situace *přístup okolí*, který je neustále konfrontuje s jejich jinakostí. Ten (na rozdíl od mnohých jiných stigmatizovaných skupin) nemusí být *nijak negativní, nebo zavrhuje*, mnohdy může jít naopak o přehnanou snahu postiženému pomoci, nebo podceňování jeho schopností. Kateřina Stejskalová<sup>91</sup> mluví o problému **chápání postižení jako hlavní charakteristiky člověka** a s tím souvisejícím

---

<sup>89</sup> KOLÁŘOVÁ, K. a kol. *Jinakost, postižení, kritika*. S. 11.

<sup>90</sup> KOLÁŘOVÁ, K. a kol. *Jinakost, postižení, kritika*. S. 13.

<sup>91</sup> Speciální pedagožka, zakladatelka projektu Chodící Lidé, nevidomá.

**strachem z kontaktu a nevhodným soucitem.**<sup>92</sup> Goffman dodává, že obranou reakci takovéto osoby na situaci často okolí vnímá jako její vadu a tak problém v komunikaci připisujeme jí, místo sobě samým.<sup>93</sup>

Často také dochází k **zaměňování, nebo zobecňování neschopnosti** do té míry, že například na nevidomého křičíme, jako by byl hluchý, nebo se ho pokoušíme podírat v chůzi, jako by nemohli chodit.<sup>94</sup>

Ve **výzkumu veřejného mínění prováděný CVVM, „Koho byste nechtěli mít za sousedy”** (uváděl jsem jej již v kapitole 3.1.1) se o tělesně handicapovaných kladně vyjádřilo (nechtěli by za souseda) **6 % dotazovaných**. Předchozí ročníky stejného výzkumu vykazovaly podobné výsledky - narozdíl od tolerance k duševně nemocným se podle výzkumů CVVM tolerance k tělesně postiženým nemá tendenci nijak výrazně zhoršovat (výsledky stejného výzkumu v letech 2009 - 2015 se pohybovaly mezi 6 a 8 %).<sup>95</sup>

U nemocí typu HIV/AIDS jsou projevy předsudků značně odlišné od tělesných postižení. Předsudek o lidech nemocných AIDS je často založen na následujících předpokladech, že HIV/AIDS je:

- *Záležitost bezprostředně související s: homosexuálním pohlavním stykem, užíváním návykových látek, prostitucí a promiskuitou;*<sup>96</sup>
- *Nemoc, které se můžeme vyvarovat svou obezřetností* - předsudek je tak často založený na předpokladu, že si nemocný nákazu „zavinil sám” svým „nebezpečným chováním”;
- *Nakažlivý* - riziko nakažlivosti je velmi často přeceňováno, na základě zkreslených informací a mýtů o tom, jak se nemoc přenáší.
- HIV/AIDS je považována za nevyléčitelnou, smrtelnou nemoc. Lidé často neberou v potaz, že člověk nemocný AIDS může žít ještě dlouhý a aktivní život.<sup>97</sup>

Pro lidi s HIV pozitivitou je tak kromě přijetí samotné diagnózy velmi těžké i sdělení diagnózy svému okolí. Nemocní čelí nejistotě, s jakou reakcí se setkají v širším okolí i ve

---

<sup>92</sup> STEJSKALOVÁ K. *O obavách z kontaktu s lidmi s postižením*. Youtube: Šance dětem. [online]. 28. 12. 2012 [cit. 2015-04-14]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=gKAIH0bWTgU>

<sup>93</sup> GOFFMAN, E. *Stigma: poznámky k problému zvládnutí narušené identity*. S. 14.

<sup>94</sup> GOFFMAN, E. *Stigma: poznámky k problému zvládnutí narušené identity*. S. 14.

<sup>95</sup> CVVM. Tolerance k vybraným skupinám obyvatel – únor 2015. [online]. 16.3.2015 [cit. 2015-05-03]. Dostupné z: [http://cvvm.soc.cas.cz/media/com\\_form2content/documents/c1/a7358/f3/ov150316.pdf](http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7358/f3/ov150316.pdf).

<sup>96</sup> Homosexualita, užívání návykových látek, prostituce i promiskuita jsou navíc často stigmatizované již samy o sobě.

<sup>97</sup> SWENDEMAN, D. et. al. *Predictors of HIV-related stigma among young people living with HIV*.

vlastní rodině a v zaměstnání. Tuto situaci umělecky ztvárnil americký film Philadelphia z 90. let s Tomem Hanksem v hlavní roli.

### 3.2.2. Destigmatizace

Práva zdravotně postižených zohledňuje česká legislativa. „Dne 01.01.2014 nabyl účinnosti nový občanský zákoník, který zásadním způsobem posiluje práva osob se zdravotním postižením. Nový občanský zákoník ruší institut zbavení způsobilosti k právním úkonům a nahrazuje jej institutem omezení svéprávnosti. Přijatá právní úprava znamená odklon od koncepce tzv. náhradního rozhodování (kdy za osobu s postižením rozhodoval opatrovník a dotyčná osoba byla v důsledku toho často i vyloučena ze života ve společnosti) ke koncepci podpůrného či asistovaného rozhodování, která vychází ze skutečnosti, že každá osoba je schopna se rozhodovat, může však potřebovat větší či menší míru podpory.”<sup>98</sup>

Destigmatizaci zdravotně postižených se v České Republice věnuje například projekt nadace Sirius **Chodící lidé** odstartovaný v roce 2010. Projekt usiluje o přiblížení situace postižených jak široké veřejnosti, tak například pedagogům a to prostřednictvím **„tramvajových jízd”<sup>99</sup>, televizních reklamních spotů, workshopů, výstav, nebo zážitkových programů.** Na základě průzkumů veřejného mínění společnosti Median byl v každém z ročníků (zatím proběhly 3) zaznamenán nárůst zájmu a informovanosti o tématech zdravotního postižení.<sup>100</sup> Součástí projektu je webová stránka [www.chodicilide.cz](http://www.chodicilide.cz), kde si návštěvníci mohou přečíst zajímavé rozhovory s několika lidmi s postižením. Webová stránka projektu se věnuje třem typům zdravotního postižení: pohybovému, sluchovému a zrakovému. U každého z nich uvádí „desatero pro komunikaci” s danou skupinou, ve kterém uvádí mnohé rady pro komunikaci s postiženými a argumentuje proti různým mýtům, se kterými se postižení často při komunikaci s okolím setkávají. Uvedu několik příkladů z každé kategorie:

---

<sup>98</sup> Vláda České republiky. . Dokumenty Vládního výboru pro zdravotně postižené občany. [online]. 22.7.2014 [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/vvzpo/dokumenty/zprava-o-plneni-opatreni-narodniho-planu-vytvareni-rovných-prilezitosti-pro-osoby-se-zdravotnim-postizenim-na-obdobi-20102014-v-roce-2013-121181>.

<sup>99</sup> Kampaň, v rámci které jezdily v šesti městech ČR tramvaje, ve kterých měli cestující možnost osobního setkání s lidmi s postižením. Člověk, který do tramvaje nastoupil, se tedy najednou ocitl v situaci, v jaké se obvykle nacházejí lidé s postižením – byl mezi nimi raritou. Každý cestující si mohl se spolucestujícími se zdravotním postižením pohovořit a dostal informační leták vysvětlující problematiku komunikace s lidmi se zdravotním postižením.

<sup>100</sup> Chodící lidé. *O projektu*. [online]. [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://chodicilide.cz/o-projektu>.

## A. Omezené **pohybové** schopnosti

- **„Tělesně postižení neznamená nemyslíci“.**

„Mluvte s námi úplně normálně. Pokud máte pocit, že se to nedaří, pak se pravděpodobně snažíte domluvit s někým, komu postižení nedovoluje plně ovládat svaly nebo nervy, které k mluvení potřebuje. Buďte trpěliví.“

- **„Nechod'te kolem horké kaše, zeptejte se a my vám sami řekneme, jak se s námi domluvit.“**

„Někteří z nás mohou mít omezenou možnost zřetelně artikulovat nebo se srozumitelně vyjádřit. Přesto Vám dokážeme komunikaci usnadnit.“

- **„Nesnažte se nám pomáhat za každou cenu, umíme být samostatní.“**

„I když máme omezenou hybnost, máme vlastní hlavu a v rámci možností se rádi obsluhujeme a pohybujeme nezávisle. Nepečujte o nás jako o malé děti. Nebojte, umíme si o pomoc říci, pokud ji potřebujeme.“

- **„Zkuste se při komunikaci snížit na naši úroveň.“**

„Nevěřili byste, jak bolí za krkem, při pohledu z vozíku do tváře stojícího člověka. Nemusíte si klekat, stačí, abyste se k nám posadili.“

- **„Máme omezenou pohyblivost, ale můžeme si užívat život.“**

„Naše postižení omezuje naši pohyblivost, ale ne naše prožívání, nebojte se s námi vyrazit do přírody, na výstavu nebo do kina. I některé sporty můžeme provozovat společně a oba si je užít.<sup>101</sup>“

## B. Omezené **sluchové** schopnosti

- **„Haló neslyšíme – Když s námi chcete mluvit, upozorněte nás na to jinak než hlasem – dotekem, vibracemi, světlem nebo pohybem.“**

„Pokud s námi chcete komunikovat, dotkněte se ramene, horní části paže nebo v případě, že se s člověkem důvěrně znáte, tak i na vnější část stehna. Nedotýkejte se nás za každou cenu – Nemáme rádi dotyky na hlavě, rukou, doteky zezadu. Poklepání na stůl, zadupání, nebo zamávání pomůže přivolat naši pozornost, cítíme vibrace. Ptejte se! Ukazujte, malujte, pište – určitě najdeme společnou řeč.“

---

<sup>101</sup> Chodící lidé. Desatero pro komunikaci s lidmi s tělesným postižením. [online]. [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://chodicilide.cz/desatero-pro-komunikaci-s-lidmi-s-telesnym-postizenim>.

- **„Nekřičte na nás ani nezvyšujte hlas.“**

„Neslyšícímu to nepomůže a nedoslýchavému je lepší zajistit spíše vhodné podmínky bez okolního hluku.“

- **„Udržujte po celou dobu hovoru oční kontakt.“**

„Signalizuje nám to váš zájem, že nás posloucháte a chcete s námi dále komunikovat. Při odezírání se navíc ujistěte, že vám dobře vidíme na ústa a nic nás neoslňuje, mluvte volnějším tempem a vyslovujte slova zřetelně.“

- **„Komunikujte přímo s námi. Jsme svéprávní.“**

„Nepodléhejte pocitu, že člověk, který nám pomáhá komunikovat za nás i myslí a rozhoduje. Mluvte přímo na nás, budeme si lépe rozumět.“

- **„Pokud mluvíme, nelekejte se zvláštní intonace nebo kolísání hlasitosti.“**

„Neslyšíme se, a tak je naše řeč značně specifická. Mění se naše výslovnost, hlasitost řeči, její rytmus a intonace. Náš hlas tak pak může být chraptivý nebo příliš vysoký, nosový, řeč může být monotónní s nepřírozenou intonací. Určitě se ale i tak domluvíme.“

### C. Omezené zrakové schopnosti

- **„Než se nás dotknete, upozorněte na sebe a představte se nám.“**

„Nevidíme, že se přibližujete a nevidíme, co se chystáte udělat a hra „Hádej kdo je kdo?“ nás až tak nebaví. Ani vy jistě nepoznáte každého po hlase, nenechte nás tápat. Nevidíme, ani pokud nám něco podáváte. Je lepší, pokud nás na to slovně upozorníte.“

- **„Mluvte k nám, ne k našim vodičům.“**

„Nepodléhejte pocitu, že člověk, který nám pomáhá překonávat fyzické překážky za nás i myslí a rozhoduje. Mluvte přímo na nás, budeme si lépe rozumět.“

- **„Nebojte se s námi mluvit přirozeně, nejsme alergičtí na slova spojená se zrakovým vnímáním.“**

„Nebojte se s námi mluvit o našem postižení. I nevidomý si občas něco prohlédne, něco si přečte nebo jen tak kouká do blba.“

- **„Nesnažte se nám pomáhat za každou cenu, umíme být samostatní.“**

„I když máme omezené vidění, máme vlastní hlavu a v rámci možností se rádi obsluhujeme a pohybujeme nezávisle. Nepečujte o nás jako o malé děti. Nebojte, umíme si o pomoc říci, pokud ji potřebujeme.“



- „*Máme omezené vidění, ale život si užít umíme.*”

*„Naše postižení neznamená, že s námi nemůžete na rozhlednu, do lesa nebo do kina. Užijeme si to po svém, s větrem ve vlasech a s Vámi, zvlášť když nám trochu pomůžete slovním popisem.”<sup>102</sup>*

Věřím, že osvěta, kterou projekt Chodící lidé provádí, má smysl a k destigmatizaci skutečně přispívá. Tomu mimo jiné nasvědčují i zmiňované výzkumy agentury Median.

Destigmatizaci HIV/AIDS se v České republice věnuje například **Česká společnost AIDS pomoc, z. s.** (dále ČSAP), která vznikla v roce 1989 s cílem prakticky pomáhat při řešení každodenních komplikací, které infekce HIV přináší. Kromě přímé podpory a pomoci<sup>103</sup> HIV pozitivních osob se sdružení zabývá i **prevencí a osvětou**. Jednou z osvětových aktivit je projekt **Červená stužka** - veřejná sbírka jejíž cílem je informovanost o šíření viru HIV a možné prevenci. Zároveň lidem umožňuje vyjádřit podporu a dát naději HIV pozitivním osobám. Součástí projektu jsou například besedy na školách a učilištích. Besedu vede interaktivním způsobem HIV pozitivní lektor, který otevřeně hovoří o svých pocitech a zkušenostech ze svého života. „Tím HIV infekce přestává být něčím velmi vzdáleným, osobně a citově se dotkne každého posluchače.”<sup>104</sup>

### 3.3. Etnické a národnostní menšiny

#### 3.3.1. Vymezení pojmu menšina

Vymezení samotného pojmu menšina je složité a může na něj být nahlíženo z mnoha pohledů. Pro účely mé práce použiji Scheaferovu definici, kterou uvádí Navrátil. Ta uvádí následující znaky, které menšiny charakterizují:

- **tělesné nebo kulturní** (tj. např. národnost, náboženství, ideologie atd.) **charakteristiky**, které příslušníky odlišují od příslušníků dominantní skupiny;
- zkušenost předsudečných postojů a znevýhodnění;
- příslušnost k minoritní skupině není dobrovolná;

---

<sup>102</sup> Chodící lidé. Desatero pro komunikaci s lidmi se zrakovým postižením. [online]. [cit. 2015-05-02]. Dostupné z: <http://chodicilide.cz/desatero-pro-komunikaci-s-lidmi-se-zrakovym-postizenim>.

<sup>103</sup> Mezi kterou patří například projekt Dům světla, v rámci kterého sdružení HIV pozitivním osobám poskytuje azylové ubytovací služby, poradenské služby, nebo anonymní bezplatné testování na HIV. Další projekt, HIV Práce, usiluje o podporu zaměstnání HIV pozitivních osob.

<sup>104</sup> Česká společnost AIDS pomoc. [online]. [cit. 2015-04-30]. Dostupné z: <https://www.aids-pomoc.cz/dum-svetla.html>.

- pocit solidarity s jinými příslušníky téže skupiny;
- sňatky jsou uskutečňované obvykle mezi příslušníky téže skupiny.<sup>105</sup>

**Oficiální národnostní menšiny v ČR** jsou: Bulharská, Chorvatská, Maďarská, Německá, Polská, Romská, Rusínská, Ruská, Řecká, Slovenská, Srbská a Ukrajinská národnostní menšina.<sup>106</sup>

### 3.3.2. Vztah Čechů k menšinám

CVVM v únoru 2015 uskutečnilo **výzkum veřejného mínění** na téma „**vztah české veřejnosti k národnostním skupinám žijícím v ČR**“. 1069 respondentů vyjadřovalo své sympatie či antipatie vůči 17 národnostem žijících v naší zemi. pomocí škály, na které bod 1 znamenal „velmi sympatičtí“, 2 „spíše sympatičtí“, 3 „ani sympatičtí, ani nesympatičtí“, 4 „spíše nesympatičtí“ a 5 „velmi nesympatičtí“. Výsledky výzkumu byly následující:

**Tab. č. 3.1:** *Vztah k národnostním skupinám žijícím v ČR (%)*

	1	2	3	4	5	průměr
Češi	52	36	10	1	0	1,59
Slováci	43	41	13	2	0	1,76
Poláci	13	41	31	9	3	2,47
Řekové	8	29	40	12	3	2,72
Němci	7	31	35	21	4	2,82
Židé	6	25	42	12	5	2,83
Maďaři	5	25	44	14	4	2,88
Bulhaři	4	23	44	18	3	2,95
Vietnamci	3	23	42	22	9	3,11
Srbové	2	17	41	21	8	3,19
Číňané	2	15	42	25	9	3,25
Rusové	3	16	38	28	12	3,31
Ukrajinci	2	13	36	32	14	3,44
Rumuni	1	9	34	33	14	3,55
Albánci	1	5	30	33	20	3,74
Arabové	1	4	20	38	32	4,02
Romové	1	3	13	31	51	4,30

*Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i.*

**Největší sympatie** tedy Češi podle šetření CVVM chovají k Čechům (Češi byli mezi skupinami zahrnuti spíše jako skupina ke srovnání s ostatními) a Slovákům. **Nejmenší sympatie** chovají k Romům, Arabům, Albáncům, Rumunům atd.

<sup>105</sup> NAVRÁTIL, P. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. S. 17.

<sup>106</sup> Vláda ČR. Národnostní menšiny. [online]. 3.5.2015 [cit. 2015-05-03]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/nmm/mensiny/narodnostni-mensiny-15935>.

**Tab. 3.2:** Vztah k národnostním skupinám žijícím v ČR – vývoj v čase (%)

	III/2013	III/2014	II/2015
Češi	1,69	1,58	1,59
Slováci	1,79	1,72	1,76
Poláci	2,47	2,40	2,47
Řekové	2,72	2,58	2,72
Němci	2,87	2,83	2,82
Židé	2,80	2,67	2,83
Maďaři	2,96	2,80	2,88
Bulhaři	2,98	2,88	2,95
Vietnamci	3,26	3,09	3,11
Srbové	3,16	3,07	3,19
Číňané	3,35	3,28	3,25
Rusové	3,11	3,27	3,31
Ukrajinci	3,57	3,36	3,44
Rumuni	3,60	3,56	3,55
Albánci	3,66	3,65	3,74
Arabové	-	3,79	4,02
Romové	4,24	4,21	4,30

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i.

Jak ukazuje tabulka 3.2 v porovnání s šetřením, z roku 2014, došlo k negativnímu posunu v případě Arabů, Židů, Řeků a Srbů.<sup>107</sup> Naopak významné zlepšení oproti loňsku nebylo zaznamenáno u žádné ze zkoumaných národností. V porovnání s rokem 2013 pak vidíme určité zlepšení u Vietnamců, Ukrajinců, Číňanů a rovněž Čechů, naopak zhoršení o rovné dvě desetiny bodu v průměru je patrné u Rusů.<sup>108</sup>

Na základě výsledků tohoto šetření tedy v této kapitole zvláštní pozornost stigmatizaci **romské menšiny**.

V dalším, již zmiňovaném, **výzkumu CVVM „Koho byste nechtěli mít za sousedy“** odpovědělo o lidech **jiné barvy pleti** kladně (nechtěli by je mít za sousedy) **38 %** dotazovaných a o **cizincích žijících v ČR 31 %** dotazovaných. V porovnání s totožnými výzkumy provedenými v letech 2005 - 2014 můžeme pozorovat stoupající trend kladné odpovědi<sup>109</sup> (čím dál více dotazovaných by nechtělo mít za sousedy lidi jiné barvy pleti, nebo cizince). CVVM dále uvádí, že odpovědi se výrazně liší **podle pohlaví, věku, vzdělání a životní úrovně dotazovaného**. Mezi lidmi s *nízkou životní úrovní* by nechtělo za souseda *cizince* 45 % dotazovaných (oproti 25 % mezi lidmi s vysokou životní úrovní) a *člověka s jinou barvou pleti* 44 % dotazovaných (oproti 36 %). Mezi lidmi z *nejstarší* dotazované

<sup>107</sup> S výjimkou Arabů, kteří tehdy nebyli předmětem šetření, se ovšem jedná víceméně o návrat k hodnotě zaznamenané ve výzkumu z roku 2013.

<sup>108</sup> CVVM. Vztah české veřejnosti k národnostním skupinám žijícím v ČR. [online]. 6.3.2015 [cit. 2015-05-03]. Dostupné z: [http://cvvm.soc.cas.cz/media/com\\_form2content/documents/cl/a7352/f3/ov150306.pdf](http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/cl/a7352/f3/ov150306.pdf).

<sup>109</sup> V roce 2005 na stejnou otázku o lidech jiné barvy pleti kladně odpovědělo 22 % dotazovaných a o cizincích 21 % dotazovaných. Od tohoto výzkumu až po letošní (2015) procento kladných odpovědí až na malé výjimky konstantně stoupalo.

věkové kategorie (60+) by nechtělo za souseda *cizince* 37 % dotazovaných (oproti 36 % z nejmladší věkové kategorie [15-19 let]) a *člověka s jinou barvou pleti* 43 % dotazovaných (oproti 23 %). *Cizince* zároveň častěji zmiňují muži než ženy.<sup>110</sup>

Na základě těchto dat se tedy **tolerance** vůči lidem jiné barvy pleti a cizincům **dlouhodobě snižuje**. Méně tolerantní jsou vůči těmto skupinám **lidé s nižší životní úrovní, starší lidé a muži**.

### 3.3.3. Předsudky

Při stigmatizaci a diskriminaci etnických a národnostních menšin hrajou předsudky a stereotypy obzvláště významnou roli. Navrátil uvádí, že takto předpojatý člověk (např. i úředník, sociální pracovník, politik apod.):

- „Dává stereotypní vysvětlení pro chování příslušníků určité etnické nebo minoritní skupiny.”;
- „Význam kultury nebo národnostní příslušnosti buď odmítá, nebo používá pro vysvětlení téměř veškerého chování.”<sup>111</sup>

Konkrétně o Romech je rozšířena spousta stereotypů. Uvedu některé z nejčastějších:

- „Cikáni se nechtějí přizpůsobit a pouze využívají našeho sociálního systému.”;
- „Pobírají sociální vyšší sociální dávky a jsou jim poskytovány dávky a služby, na které nemají nárok.”;
- „S cikány jsou jen problémy. Ničí byty i veřejný majetek, chovají se jako zvěř.”<sup>112</sup>

Tyto předsudky a stereotypy se promítají do běžných hovorů mezi lidmi, internetových diskuzí, vyznění mediálních zpráv, politických projevů apod. Infiltrování takovýchto stereotypů do společnosti právě zmíněnými způsoby z takových postojů vůči Romům (nebo jiné menšině) tvoří společenskou normu a zároveň tvoří podmínky pro vznik radikálnější diskriminace.

Veliký vliv na předsudky o etnických a národnostních menšinách mají **masmédiá** (viz kapitola 1.4.15). Například ve spravodajství jsou etnické menšiny často spojovány s kriminálními činy. Analýza mediálního zobrazení Romů v českých médiích ukázala, že nadpoloviční většina zpráv informuje o Romech v souvislosti s kriminalitou, přičemž etnicita

<sup>110</sup> CVVM. Tolerance k vybraným skupinám obyvatel – únor 2015. [online]. 16.3.2015 [cit. 2015-05-03]. Dostupné z: [http://cvvm.soc.cas.cz/media/com\\_form2content/documents/c1/a7358/f3/ov150316.pdf](http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7358/f3/ov150316.pdf).

<sup>111</sup> NAVRÁTIL, P. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. S. 22.

<sup>112</sup>

pachatele při tom hraje zásadní roli. Za jiných okolností by se totiž stejné kriminální delikty vůbec ve zpravodajství neobjevily. Nejde tedy jen o to, že se v médiích etnicita pachatelů nadužívá, ale dokonce se stává důvodem k zveřejnění zprávy. Dochází k silnému zkreslení kriminality (romské i obecně) a tím se významně posilují negativní stereotypy o Romech ve společnosti.<sup>113</sup>

Relativně novým fenoménem podporujícím stereotypy jsou tzv. **hoaxy**. V počítačovém světě slovem hoax nejčastěji označujeme poplašnou zprávu, která je rozesílána velkému počtu náhodných příjemců například prostřednictvím e-mailu, nebo sociálních sítí. Obsahem zprávy je varování před neexistujícím nebezpečím naléhající na čtenáře ke sdílení zprávy, nebo prosbou o pomoc snažící se z příjemce vylákat peníze. V nedávné době se oběťmi hoaxů stali také Romové. Obsahem nejrozesílanějších falešných sdělení byly například svědectví Romů, kteří nemuseli platit léky v lékárně, nebo „utajované“ informace o tom, že starobní důchod Romů je vypočítáván z vyššího základu než ostatním. Zpráva si navíc většinou snaží získat důvěru příjemce, například podpisem pod zprávou s doktorským titulem, uvedením vlastní „zdrucující“ zkušenosti, nebo uvedením „tajného zdroje informací“.<sup>114</sup> Hoaxy jsou názorným příkladem toho, že střípkovité informace, které potvrzují již existující předsudky, lidé často přijímají bez jakéhokoliv prověření zdroje, nebo zhodnocení jejich objektivitu. (viz kapitola 1.4.1 o kategorizaci, stereotypizaci a etiketizaci).

Jednou z moderních metod měření, je **Buzz monitoring**, který je zaměřený na témata **nesnášenlivosti, násilí z nenávisti ve webovém prostředí**. Spočívá v monitoringu zmínek, týkajících se skupin osob, které jsou nejčastějšími cíli nesnášenlivosti a násilí z nenávisti.<sup>115</sup> Umožňuje tak zmapování veřejného mínění v kyberprostoru, kde lidé často pod rouškou anonymity ztrácejí zábrany (viz kapitola 1.4.12 o deindividualizaci). Agentura pro sociální začleňování metodou Buzz monitoringu v rámci projektu Hatefree sledovala například vlnu odpůrných reakcí v internetovém prostoru, kterou vyvolala Strategie romské integrace do roku 2020, schválená vládou na konci února 2015<sup>116</sup>. „Největším trnem v oku byla u odpůrců

---

<sup>113</sup> Agentura pro sociální začleňování. Analýza mediálního zobrazení Romů v českých médiích od začátku července 2011 do konce května 2012. [online]. 1.4.2013 [cit. 2015-04-30]. Dostupné z: [http://www.ochrance.cz/fileadmin/user\\_upload/DISKRIMINACE/aktuality/med\\_an\\_FINAL.pdf](http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/aktuality/med_an_FINAL.pdf).

<sup>114</sup> HOAX. *Databáze Hoaxů*. [online]. [cit. 2015-05-03]. Dostupné z: <http://www.hoax.cz/hoax/databaze>.

<sup>115</sup> ZAVORAL, P. HateFree. Jak měříme nesnášenlivost na českém internetu?. [online]. [cit. 2015-05-03]. Dostupné z: <http://www.hatefree.cz/blog/790-jak-merime>.

<sup>116</sup> Tato strategie usiluje o snížení diskriminace Romů ve vzdělání, zaměstnání, bydlení a na trhu práce.

na toto téma pozitivní diskriminace Romů, se kterou dokument do určité míry počítá”.<sup>117</sup> Stejnou metodou Agentura pro sociální začleňování pozorovala také nárůst islamofobních reakcí po útoku islámských radikálů na pařížskou redakci deníku Charlie Hebdo<sup>118</sup> na začátku ledna 2015 a po zavraždění jednadvaceti Egyptanů radikály z Islámského státu v Libyi v půlce ledna 2015. V lednu 2015 tak výzkumy Agentury pro sociální začleňování zaznamenávaly nenávistné reakce na témata náboženství a Muslimů, které převýšily běžně nejdiskutovanější téma - Romy. Zajímavé bylo zjištění, že po odeznění lednových útoků se nenávistné reakce nejen vrátily ke svému tradičnímu cíli - Romům, ale byly zaznamenány ve značně zvýšené míře.<sup>119</sup> Je-li možné výsledky tohoto výzkumu považovat za objektivní, nacházím možnou interpretaci tohoto jevu například v teorii „Obětního beránka” (kterou popisují v kapitole 1.4.5), nebo v teorii „Potřeby nepřítele” (kapitola 1.4.14).

### 3.3.4. Protiromské pochody

V posledních letech se v České republice uskutečnilo několik **protiromských pochodů** organizovaných pravicovými extremisty. Tyto pochody získávají čím dál, tím větší podporu běžných občanů. V roce 2011 se stal impulsem k demonstraci útok mačetami na osazenstvo herny v Novém Boru v okrese Česká Lípa 7. srpna 2011 a útok skupiny dvaceti Romů na šest mladíků v Rumburku. K demonstraci se připojilo asi 300 obyvatel Nového Boru. V roce 2013 se odehrálo protiromských pochodů hned několik. A to v Duchcově, Českých Budějovicích, Vítkově, Ostravě, Jičíně, Plzni, Brně, Děčíně, Varnsdorfu a Ostravě. Některých z těchto pochodů se zúčastnilo až 1000 lidí, z čehož značnou část tvořili civilisté. Průvody provázely hesla jako například „Čechy Čechům”, nebo „Stop černé diskriminaci”. Mnohé z těchto pochodů si vyžádaly zásah policie.<sup>120</sup>

### 3.3.5. Destigmatizace

V únoru 2015 byla přijatá **strategie romské integrace na roky 2015 až 2020, která** navazuje na předchozí koncepční materiály, především na Konceptci romské integrace 2009 – 2013.

---

<sup>117</sup> ZAVORAL, PL Petr. HateFree. Jak měříme nesnášenlivost na českém internetu?. [online]. [cit. 2015-05-03]. Dostupné z: <http://www.hatefree.cz/blog/790-jak-merime>.

<sup>118</sup> 7. ledna 2015 došlo k útoku dvou ozbrojených islámských radikálů na pařížskou redakci satirického časopisu Charlie Hebdo po tom, co deník zveřejnil karikatury proroka Mohameda. Útok si vyžádal si 12 mrtvých a 10 zraněných.

<sup>119</sup> ZAVORAL, P., *Analýza: Co český hejtr nejraději hejtuje*. [online]. 31.3.2015 [cit. 2015-04-30]. Dostupné z: <http://www.hatefree.cz/blog/791-co-cesky-hejtr-hejtuje>.

<sup>120</sup> Wikipedie. *Protiromské pochody v Česku*. [online]. 19.1.2015 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org>.

Jejím cílem je zvrátit do roku 2020 negativní trendy ve vývoji situace Romů v ČR zejména ve vzdělávání, zaměstnanosti, bydlení a v oblasti sociální. Dále si klade za cíl nastartovat a urychlit pozitivní změny a dosáhnout pokroku při odstraňování neodůvodněných a nepřijatelných rozdílů mezi podstatnou částí Romů a většinovou populací. V neposlední řadě rovněž hodlá zajistit účinnou ochranu Romů před diskriminací a povzbudit rozvoj romské kultury a jazyka.<sup>121</sup>

Od roku 2001 se v České republice 8. dubna slaví **Mezinárodní den Romů**. Je svátkem všech Romů a Sintů na celém světě. V tento den si mají účastníci oslav každoročně připomenout společný původ, historii, kulturní dědictví a jazyk Romů. 8. dubna připomíná datum, kdy se v roce 1971 nedaleko Londýna uskutečnil první kongres Světové romské unie, kde se oficiálně zpečetila mezinárodní spolupráce Romů a romské hnutí dostalo mezinárodní a politicko-společenský rozměr. Konkrétně bylo ujednáno, že Romové budou používat společné označení Rom a oficiálně bylo přijato používání romské hymny a romské vlajky. Svátek byl ustaven na 4. sjezdu Mezinárodní romské unie ve Varšavě v roce 1990 a od té doby je uznáván vládami a světovými institucemi.<sup>122</sup>

Mezi organizace věnující se destigmatizačním aktivitám etnických skupin v České republice patří například zapsaný spolek **Slovo 21**, který organizuje různé aktivity, které se snaží **zlepšit postavení Romů v Česku**. Zabývá se také cizineckými integračními projekty. Spolek již od roku 1999 každoročně organizuje Festival Khamoro, jehož hlavním posláním je:

- Ukázat bohatství a mnohovrstevnost **romské kultury a tradic**, které jsou součástí české, evropské i světové kultury;
- Přispět k integraci Romů do české společnosti a k **vytváření multikulturní společnosti**;
- Přispět ke **zlepšení vztahů** mezi majoritní společností a romskou komunitou prostřednictvím prezentace romské kult.

---

<sup>121</sup> Vláda ČR. Strategie romské integrace na roky 2015 až 2020. [online]. 23.2.2015 [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/pri-uradu-vlady/jiri-dienstbier/aktualne/vlada-schvalila-strategii-romske-integrace-do-roku-2020-126945>.

<sup>122</sup> Romské středisko Drom. *Mezinárodní den Romů*. [online]. [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: <http://www.drom.cz/cs/drom-romske-stredisko/aktuality/mez-den-romu.html>.

Festival Khamoro kromě koncertů a kulturních programů pořádá také diskuze k nejpálčivějším tématům, o kterých vedou dialog odborníci a experti z celé Evropy na mezinárodních seminářích, konferencích.<sup>123</sup>

---

<sup>123</sup> Slovo 21. světový romský festival Khamoro. [online]. 16.10.2013 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <http://www.slovo21.cz/index.php/extensions/s5-flex-menu>.



## Závěr

Cílem této práce bylo seznámení s problematikou předsudků, stigmatizace a diskriminace. V první kapitole jsem vymezil pojem předsudek, popsal jeho projevy a vymezil faktory, které ovlivňují vznik předsudků. Tohoto tématu se týkal i první vědecký předpoklad, který jsem si v úvodu stanovil:

**Otázka č. 1:** Je předsudek tvořen na základě osobnostního předpokladu?

**Vědecký předpoklad č.1:** Předsudek ovlivňuje více faktorů, osobnostní předpoklad je jedním z nich.

Téma této otázky jsem zpracoval především v kapitole 1.4. Představil jsem dohromady 15 faktorů ovlivňujících předsudky. Faktory jsem dále rozdělil do 2 hlavních kategorií: A) Psychologické a kognitivní a B) Sociokulturní.

**Odpověď č. 1:** Na předsudku člověka se podílí mnoho faktorů, které jsem uváděl v kapitole 1.4. Osobnostní předpoklad je jedním ze základních z nich a do velké míry determinuje, jaký mají na jedince ostatní faktory. Vědecký předpoklad č. 1 se tedy **potvrdil**.

Dále jsem popsal podstatu stigmatizace a její dopady na jedince. Zpracování této problematiky mi poskytlo odpověď na druhý vědecký předpoklad, který jsem si stanovil:

**Otázka č. 2:** Jaký má stigmatizace vliv na sebepojetí jedince?

**Vědecký předpoklad č. 2:** Stigmatizace má negativní vliv na sebepojetí člověka.

Konfrontace stigmatizovaného s jeho jinakostí má značně negativní vliv na jeho sebepojetí. Může porušit integritu jeho ega, znehodnotit jeho přirozenou hrdost a vytvořit pocit méněcennosti (viz kapitola 2.4.1). Taková situace může často vést k sebestigmatizaci, kdy stigmatizovaný začíná negativní vlastnosti, které jsou mu připisovány, přijímat za vlastní. Takový jedinec je reálně ohrožen sociální izolací. Jak však uvádím v kapitole 2.2, taková reakce na stigmatizace není pravidlem. Existují i lidé, kteří sice nesou stigma své jinakosti, ale přístup okolí nijak neovlivňuje jejich vlastní sebepojetí a identitu.

**Odpověď č. 2:** Druhý vědecký předpoklad se tedy **potvrdil jen z jedné poloviny**. Stigmatizace má často negativní vliv na sebepojetí člověka, není to však pravidlem.

V poslední části jsem se věnoval problematice jednotlivých (rizikových) stigmatizovaných skupin. Zkoumal jsem konkrétní předsudky a stereotypy o dané skupiny, specifika jejich diskriminace a možnosti destigmatizace. Na základě této části práce mohu odpovědět na vědecké předpoklady 3 a 4:

**Otázka č. 3:** Mají předsudky a stereotypy vůči různým skupinám stejný charakter/motivy?

**Vědecký předpoklad č. 3:** Charakter/motivy předsudků a stereotypů se u jednotlivých skupin různí.

Ačkoliv předsudky a stereotypy o jednotlivých skupinách mají mnoho společných znaků, jejich motivy mohou být různé. Může jít například o *nejistotu* ve správném jednání s dotyčným na základě nedostatečné informovanosti (a mýtech) o jeho jinakosti, či handicapu (do jisté míry případ duševně a tělesně nemocných).

Motivem předsudků může být také strach - například z nákazy nějakou nemocí. Často též bývá založen na nepravdivých informacích o způsobu přenosu nemoci (například HIV/AIDS), nebo dokonce úplných mýtech (přenos HIV/AIDS vzduchem, nebo přenos duševních onemocnění)

Předsudky mohou být založeny také na nenávisti dané skupiny na základě určitého etnického znaku, který spojuje její členy. Významnou roli v této variantě předsudků hrají například různé hoaxy, vytrhávání z kontextu, nebo desinterpretace mediálních sdělení. Velkou roli může hrát také *strach* o své místo (viz kapitola 1.4.3).

**Odpověď č. 3:** Charakter/motivy předsudků vůči jednotlivým skupinám se zcela jistě různí. Na druhou stranu spousta charakteristik sdílejí - například faktor neinformovanosti (či desinformace) je pozorovatelný u všech uvedených stigmatizovaných skupin. Předpoklad se tedy **potvrdil**.

**Otázka č. 4:** Je možné nějakým způsobem proti předsudkům ve společnosti působit?

**Vědecký předpoklad č. 4:** Ano, velkou úlohu sehrávají edukativní akce, nebo média.

Proti předsudkům je možné působit především informovaností a edukací ("osvěta") veřejnosti, profesionálů, ale i samotných stigmatizovaných. (viz příklady konkrétních organizací a projektů u jednotlivých skupin v kapitolách 3.1.2; 3.2.1; 3.3.5; 3.4.2).

**Odpověď č. 4:** Vědecký předpoklad se **potvrdil**. Součástí osvětových akcí mohou být právě edukativní akce i mediální kampaně.

# Seznam použité literatury a dalších pramenů informací

## Tištěné monografie

1. ALLPORT, Gordon Willard. *O povaze předsudků*. V českém jazyce vyd. 1. Překlad Eduard Geissler. Praha: Prostor, 2004, 574 s. ISBN 8072601253.
2. BAUMAN, Zygmunt a Tim MAY. *Myslet sociologicky: netradiční uvedení do sociologie*. Přepřac. vyd. Překlad Jana Ogrocká. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, 239 s. Studijní texty, Sv. 30. ISBN 8086429288.
3. Česká asociace pro psychické zdraví. *Cesty z labyrintu duševní nemoci: publikace nejen pro duševně nemocné*. Praha, [2007], 43 s. ISBN 978-80-254-8618-4.
4. GOFFMAN, Erving. *Stigma: poznámky k problému zvládnutí narušené identity*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003, 167 s. Most (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-21-0.
5. HAYES, Nicky. *Základy sociální psychologie*. Vyd. 7. Překlad Irena Štěpaníková. Praha: Portál, 2013, 166 s. ISBN 978-80-262-0534-0.
6. HEATHERTON, T. F. et al. *The Social Psychology of Stigma*. New York : Guilford Press, 2003. s. 450. ISBN 1-57230-942-3.
7. HNILICA, Karel. *Stereotypy, předsudky, diskriminace: (pojmy, měření, teorie)*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2010, 207 s. Acta Universitatis Carolinae. ISBN 978-80-246-1776-3.
8. KOLÁŘOVÁ Kateřina a kol. *Jinakost, postižení, kritika*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. ISBN 978-80-7419-050-6.
9. LIBIGER, J. Stigma psychické choroby. In *Psychiatrie a etika*. Baudiš, P. a kol. Vyd. 1. Praha, Galén, 2002. s. 33-39. ISBN 80-7262-104-1
10. NAVRÁTIL, Pavel. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, 223 s. ISBN 80-7178-741-8.
11. SYŘIŠŤOVÁ, Eva. *Normalita osobnosti*. 1. vyd. Praha: Avicenum, 1972, 231 s. Život a zdraví (Avicenum). Bez ISBN.
12. WILLS, Thomas A. *Downward comparison principles in social psychology*. Psychological Bulletin, Vol 90(2), Sep 1981, 245-271
13. ZIMBARDO, Philip G. *Luciferův efekt: jak se z dobrých lidí stávají lidé zlí*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014, 625 s. Společnost (Academia). ISBN 978-80-200-2346-9.

## Elektronické zdroje

14. Agentura pro sociální začleňování. Co je sociální vyloučení [online] [cit. 16.4.2015]. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/co-je-socialni-vylouceni>
15. Blázníš? No a!. [online]. [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: <http://www.blaznis-no-a.cz>
16. Centrum pro rozvoj péče o duševní zdraví. [online]. [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: <http://www.cmhcd.cz>
17. Česká asociace pro duševní zdraví. [online]. [cit. 2015-04-20]. Dostupné z: [www.cmhcd.cz/centrum/podporte-nas/ukoncene-projekty/boj-s-predsudky](http://www.cmhcd.cz/centrum/podporte-nas/ukoncene-projekty/boj-s-predsudky).
18. Česká společnost AIDS pomoci. [online]. [cit. 2015-04-30]. Dostupné z: <https://www.aids-pomoc.cz/dum-svetla.html>
19. Čistá duše. [online]. [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: <http://www.cistaduse.cz>
20. FALTUS, F., Janečková E. Vliv duševních chorob na pracovní výkonnost. . [online]. 2008 [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: [http://www.cspsychiatr.cz/dwnld/CSP\\_2008\\_6\\_313\\_319.pdf](http://www.cspsychiatr.cz/dwnld/CSP_2008_6_313_319.pdf)
21. HOAX. Databáze Hoaxů. [online]. [cit. 2015-05-03]. Dostupné z: <http://www.hoax.cz/hoax/databaze/>
22. iDnes.cz. Žena s nožem pobodala ve škole studenty. Šestnáctiletý hoch zemřel. [online]. 14.10.2014 [cit. 2015-04-30]. Dostupné z: [http://jihlava.idnes.cz/pobodani-na-obchodni-akademii-ve-zdare-nad-sazavou-fve-/jihlava-zpravy.aspx?c=A141014\\_090808\\_jihlava-zpravy\\_m](http://jihlava.idnes.cz/pobodani-na-obchodni-akademii-ve-zdare-nad-sazavou-fve-/jihlava-zpravy.aspx?c=A141014_090808_jihlava-zpravy_m).
23. iDnes.cz. Střelec zabil v hospodě v Uherském Brodě osm lidí, mrtvý je také on. [online]. 24.2.2015 [cit. 2015-04-30]. Dostupné z: [http://zlin.idnes.cz/strelba-v-hospode-v-uherskem-brode-d5o-/zlin-zpravy.aspx?c=A150224\\_135231\\_zlin-zpravy\\_ras](http://zlin.idnes.cz/strelba-v-hospode-v-uherskem-brode-d5o-/zlin-zpravy.aspx?c=A150224_135231_zlin-zpravy_ras).
24. *International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*. [online]. 4.1.1969 [cit. 2015-05-03]. Dostupné z: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CERD.aspx>
25. PĚČ, Ondřej. Destigmatizace. *Česká a slovenská psychiatrie*. [online]. [cit. 2015-04-21]. Dostupné z: [http://www.psychiatrie.cz/index.php?option=com\\_content&view=article&id=199:destigmatizace&catid=16&Itemid=108](http://www.psychiatrie.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=199:destigmatizace&catid=16&Itemid=108)
26. PRAŠKO, J. *Stigmatizace u psychogenních poruch*. [online]. 2007 [cit. 2015-04-15]. Dostupné z: <https://hodinasurrael.wordpress.com/2007/04/06/stigmatizace-u-psychogennich-poruch-jan-prasko>
27. RATAJOVÁ Milada. Socioweb. (Ne)objektivní zpravodajství. [online]. 2.7.2004 [cit. 2015-04-25]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=178&lst=107>
28. Romské středisko Drom. *Mezinárodní den Romů*. [online]. [cit. 2015-05-05]. Dostupné z: <http://www.drom.cz/cs/drom-romske-stredisko/aktuality/mez-den-romu.html>.
29. Slovo 21. světový romský festival Khamoro. [online]. 16.10.2013 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: <http://www.slovo21.cz/index.php/extensions/s5-flex-menu>.
30. STEJSKALOVÁ Kateřina. O obavách z kontaktu s lidmi s postižením. *Youtube: Šance dětem*. [online]. 28. 12. 2012 [cit. 2015-04-14]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=gKAIH0bWTgU>

31. ŠVEC, J. (ed.). Agentura pro sociální začleňování. *Příručka pro sociální začleňování*. [online]. 2010 [cit. 2015-05-01]. Dostupné z: [http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/o-agenture/doc\\_download/16-piruka-pro-socialni-integraci](http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/o-agenture/doc_download/16-piruka-pro-socialni-integraci)
32. SWENDEMAN, Dallas, Mary Jane ROTHERAM-BORUS, Scott COMULADA, Robert WEISS a Maria Elena RAMOS. *Predictors of HIV-related stigma among young people living with HIV*. *Health Psychology* [online]. 2006, vol. 25, issue 4, s. 501-509 [cit. 2015-05-02]. DOI: 10.1037/0278-6133.25.4.501.
33. Týdny pro duševní zdraví. [online]. [cit. 2015-04-22]. Dostupné z: <http://www.tdz.cz/index.php?co=0>
34. Vláda České republiky. [online]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/>
35. WINKLER, P. a kol. Stigmatizující jednání vůči duševně nemocným v Česku a Anglii. *Psychiatrie* [online]. 2/2014 [cit. 15.4.2015]. Dostupné z: [http://www.tigis.cz/images/stories/psychiatrie/2014/02/02\\_winkler\\_psych\\_2-14.pdf](http://www.tigis.cz/images/stories/psychiatrie/2014/02/02_winkler_psych_2-14.pdf)
36. ZAVORAL, P., *HateFree Culture*. [online]. 31.3.2015 [cit. 2015-04-30]. Dostupné z: <http://www.hatefree.cz>.

## **Seznam obrázků**

Obr. č. 2.1: Past sociálního vyloučení.

## **Seznam tabulek**

Tab. č. 3.1: Vztah k národnostním skupinám žijícím v ČR.

Tab. č. 3.2: Vztah k národnostním skupinám žijícím v ČR – vývoj v čase.

## **Summary**

This bachelor thesis deals with prejudice, discrimination and stigmatization of individuals who possess features that set them apart from the rest of society – thus making them unusual in the eyes of the society.

Concepts of prejudice, normality, stereotype and categorization are defined and the most often targeted groups of people who fall victim to stigmatization are listed. The thesis presents essential psychological, cognitive and sociocultural factors that have key influence on development of prejudice and prejudicial behavior.

An insight into basic principles of stigmatization, communication issue of an stigmatized person with society and his/her reaction to the society stance is offered. The phenomenon of social exclusion – being an outcome of stigmatization - is also described and the thesis considers a number of options for de-stigmatization as well as methodology.

The closing section of this bachelor thesis focuses on three stigmatized groups: the mentally disabled, the physically disabled and the ethnic and national minorities. Several projects and organizations dedicated to de-stigmatization in the Czech Republic are named. Finally, selected recent events related to stigmatization and discrimination are listed together with latest public opinion survey results.